

વર્ષ : ૪૨ ♦ અંક : ૫
મે - ૨૦૧૮

Retail Price Rs. 10/- Each

શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી પ્રેરિત

દિવ્યધ્વનિ

આધ્યાત્મિક મુખપત્ર

સંસ્થા સંચાલિત 'વિદ્યા-ભક્તિ-આનંદધામ' ગુરુકુળના
વિદ્યાર્થીઓ - પ્રસન્ન મુદ્રામાં

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્યુત - સેવા - સાક્ષના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોબા ૩૮૨ ૦૦૭, (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

ફોન : (૦૭૯) ૨૩૨૭૬૨૧૦, ૨૩૨૭૬૪૮૩-૮૪

E-mail : mail@shrimadkoba.org, Web : www.shrimadkoba.org

સંસ્થા સંચાલિત નિ:શુલ્ક ઇશકેન્દ્રો દ્વારા ઇશવિતરણ વેળાએ

:- પ્રેરક :-

શ્રદ્ધેયશ્રી આત્માનંદજી
ૐ

:- તંત્રી - સંપાદક :-

શ્રી મિતેશ એ. શાહ
ફોન : (૦૭૯) ૨૭૫૦૩૬૫૬

:- સ્વત્વાધિકારી :-

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર
(શ્રી સત્શ્રુત-સેવા-સાધના કેન્દ્ર
સંચાલિત)
ૐ

:- મુદ્રક-પ્રકાશક :-

ડૉ. શ્રી શર્મિષ્ઠાબેન એમ. સોનેજી
શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર, કોબા
ૐ

:- પ્રકાશન સ્થળ :-

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર
કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭
ફોન : (૦૭૯) ૨૩૨૭૬૨૧૯
૨૩૨૭૬૪૮૩/૮૪
ફેક્સ : (૦૭૯) ૨૩૨૭૬૧૪૨
ૐ

:- લવાજમ શ્રેણી :-

ભારતમાં
ત્રિવાર્ષિક રૂ. ૪૦૦
આજીવન રૂ. ૨૦૦૦
પરદેશમાં
By Air Mail
ત્રિ-વાર્ષિક : Rs. 4000
\$-80, £-60
આજીવન : Rs. 15000
\$-300, £-220

દિવ્યધ્વનિ

અનુક્રમણિકા

- (૧) શ્રી સદ્ગુરુપ્રસાદ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી ૫
- (૨) શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૫૯૧
..... પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજી ૬
- (૩) માયા મુઈ ન મન મુઆ
..... ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ ૧૦
- (૪) શ્રી સમાધિતંત્ર અમૃતરસપાન
..... પ્રા. ચંદાબહેન પંચાલી ૧૨
- (૫) શ્રી દેવચંદ્રજી ચોવીશી..શ્રી અશોકભાઈ પી. શાહ ૧૫
- (૬) શ્રાવકાચાર બા.બ્ર. શ્રી સુરેશજી ૨૦
- (૭) શ્રી ભક્તામર સ્તોત્ર શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર ૨૩
- (૮) આત્માની તત્ત્વશક્તિ શ્રી વલભજી હીરજી ૨૮
- (૯) વિકારો કાબૂમાં રાખો ..સં. ગુલાબચંદ રાંભિયા ૨૯
- (૧૦) ઈન્દ્રિય-વિજય શ્રી ભાનુબેન ડી. શાહ ૩૦
- (૧૧) બાળવિભાગ શ્રી મિતેશભાઈ શાહ ૩૫
- (૧૨) સમાજ-સંસ્થા દર્શન ૩૭

વર્ષ : ૪૨

મે, ૨૦૧૮

અંક - ૫

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર
(શ્રી સત્શ્રુત-સેવા-સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)
કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭ (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)
ફોન : (૦૭૯) ૨૩૨૭૬૨૧૯/૪૮૩/૮૪
mail@shrimadkoba.org, www.shrimadkoba.org

Bank Detail : Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra

Name of Bank : Kotak Mahindra Bank

Branch : Chandkheda, Ahmedabad - 382424.

A/c. No. : 08390020000044 • IFS Code : KKBK0000839

લેખકો / ગ્રાહકો / વાચકોને

- ☞ 'દિવ્યધ્વનિ' દર મહિને પ્રગટ થાય છે.
- ☞ કોઈ પણ અંકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- ☞ ત્રણ વર્ષથી ઓછી મુદતનું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી.
- ☞ ચેક/ડ્રાફ્ટ/એમ.ઓ. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર, કોબા'ના નામનો મોકલવો.
- ☞ સહુ સ્વજનો-મિત્રો વધુમાં વધુ ગ્રાહકો નોંધાવીને સહયોગી બને તેવી વિનમ્ર અપેક્ષા છે.
- ☞ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનો ગ્રાહક નંબર અને પૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું. ગ્રાહક નંબર સરનામાની ઉપર લખેલો હોય તે નોંધી રાખવા વિનંતી છે.
- ☞ સરનામામાં ફેરફાર થયાની જાણ તાત્કાલિક કરવા વિનંતી છે.
- ☞ કોઈપણ લેખ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો કે ક્રમશઃ લેવો તેનો સંપાદકશ્રીને સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે.
- ☞ લેખકોનાં મંતવ્યો સાથે સંપાદકશ્રીનું સહમત હોવું આવશ્યક નથી.

: મુદ્રણસ્થાન :

ભગવતી ઑફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર ઍસ્ટેટ, બારડોલપુરા,

અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૪

ફોન : ૨૨૧૬ ૭૬૦૩

પ્રાર્થના

હે પરમકૃપાળુદેવ !

આપે કહ્યું છે કે, “વિષમભાવના નિમિત્તો બળવાનપણે પ્રાપ્ત થયા છતાં જે જ્ઞાનીપુરુષ અવિષમ ઉપયોગે વર્ત્યા છે, વર્તે છે અને ભવિષ્યકાળે વર્તશે તે સર્વને નમસ્કાર.”

હે પ્રભુ ! અમે પણ એ સર્વને નમસ્કાર કરીએ છીએ, પરંતુ પ્રથમ નમસ્કાર તો આપને જ કરીશું ! આપે તો અમને આત્મદૃષ્ટિ આપીને મોક્ષમાર્ગ સમજાવ્યો. વળી, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ વ્રત, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ તપ, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ લબ્ધિ, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ નિયમ, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ લબ્ધિ જેમાં સમાય છે એવા અવિષમ ઉપયોગને આપે નમસ્કાર કર્યા છે એ અવિષમ ઉપયોગ તો આપનામાં પ્રગટ હતો ! તેથી ફરી ફરી આપને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

આપના આ અવનિ ઉપરના અવતરણ અને દેહપરિવર્તનના અત્યંત સફળ જીવનમાં વિશિષ્ટપણે વિષમતાઓ જ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પૂનમની રાત્રે જ્ઞાનરવિનો ઉદય, અજ્ઞાન અંધકારમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ, બાલ્યવયમાં જ્ઞાનવૃદ્ધનો આભાસ, વૈશ્યવેષમાં ઉદાસીનતાનો વાસ, હીરામોતીમાં અધ્યાત્મનો પ્રતિભાસ, વિપુલ ધનરાશિમાં આત્મા અતિ ઉદાસ, મોહમયીમાં અમોહ સ્વરૂપનો નિવાસ, સુખમાં પણ સુખાભાસ, પુરુષસિંહમાં પરમ કારુણ્યનો વાસ, સંસારના યોગમાં વૈરાગ્યનો જોગ, તરણતારણને અલ્પ આયુષ્યનો ભોગ, ઉપાધિમાં સમાધિનો સંજોગ, કળિયુગમાં સત્ત્યુગનો વાસ, કૃષદેહમાં પરમબુદ્ધિનો આવિષ્કાર, અહિંસકના હાથે કષાયો પર વાર, વસુંધરાને થયેલો કૃષદેહનો પણ ભાર ! શું કહીએ ? અને કેટલું કહીએ ? માત્ર એટલું કહીશું - “તિમિર વિદારક, જ્યોતિ પ્રકાશક, તમો જીવોના તારણહાર, ચરણકમળમાં વંદન કરીએ પ્રભુ ! આપને વારંવાર.”

॥ ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ: ॥

શ્રી સદ્ગુરુપ્રસાદ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

પત્રાંક ૩૭૪

મુંબઈ, વૈશાખ, ૧૯૪૮

“ગમે તેટલી વિપત્તિઓ પડે, તથાપિ જ્ઞાની દ્વારા સાંસારિક ફળની ઈચ્છા કરવી યોગ્ય નથી.”

ઉદય આવેલો અંતરાય સમપરિણામે વેદવા યોગ્ય છે, વિષમપરિણામે વેદવા યોગ્ય નથી.

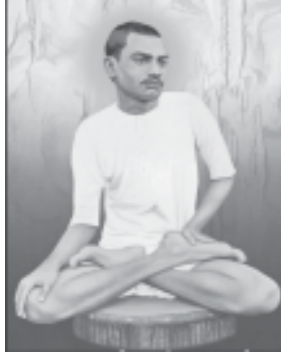
તમારી આજીવિકા સંબંધી સ્થિતિ ઘણા વખત થયાં જાણવામાં છે; એ પૂર્વકર્મનો યોગ છે.

યથાર્થ જ્ઞાન જેમને છે એવો પુરુષ અન્યથા આચરે નહીં; માટે તમે જે આકુળતાને લઈ ઈચ્છા જણાવી, તે નિવૃત્ત કરવા યોગ્ય છે.

જ્ઞાની પાસે સાંસારિક વૈભવ હોય તોપણ મુમુક્ષુએ કોઈ પણ પ્રકારે તે ઈચ્છવો યોગ્ય નથી. ઘણું કરી જ્ઞાની પાસે તેવો વૈભવ હોય છે, તો તે મુમુક્ષુની વિપત્તિ ટાળવા માટે ઉપયોગી થાય છે. પારમાર્થિક વૈભવથી જ્ઞાની, મુમુક્ષુને સાંસારિક ફળ આપવાનું ઈચ્છે નહીં; કારણ કે અકર્તવ્ય તે જ્ઞાની કરે નહીં.

ધીરજ ન રહે એવા પ્રકારની તમારી સ્થિતિ છે એમ અમે જાણીએ છીએ, તેમ છતાં ધીરજમાં એક અંશનું પણ ન્યૂનપણું ન થવા દેવું તે તમને કર્તવ્ય છે; અને એ યથાર્થ બોધ પામવાનો મુખ્ય માર્ગ છે.

હાલ તો અમારી પાસે એવું કોઈ સાંસારિક સાધન નથી કે તમને તે વાટે ધીરજનું કારણ થઈએ, પણ તેવો પ્રસંગ લક્ષમાં રહે છે; બાકી બીજાં પ્રયત્ન તો કર્તવ્ય નથી.

કોઈ પણ પ્રકારે ભવિષ્યનો સાંસારિક વિચાર છોડી વર્તમાનમાં સમપણે પ્રવર્તવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો તે તમને યોગ્ય છે; ભવિષ્યમાં જે થવા યોગ્ય હશે, તે થશે, તે અનિવાર્ય છે, એમ ગણી પરમાર્થ-પુરુષાર્થ ભણી સન્મુખ થવું યોગ્ય છે.

ગમે તે પ્રકારે પણ એ લોકલજ્ઞાનરૂપ ભયનું સ્થાનક એવું જે ભવિષ્ય તે વિસ્મરણ કરવા યોગ્ય છે. તેની ‘ચિંતા વડે’ પરમાર્થનું વિસ્મરણ હોય છે. અને એમ થાય તે મહા આપત્તિરૂપ છે; માટે તે આપત્તિ આવે નહીં, એટલું જ વારંવાર વિચારવા યોગ્ય છે. ઘણા વખત થયાં આજીવિકા અને લોકલજ્ઞાનો ખેદ તમને અંતરમાં ભેળો થયો છે. તે વિષે હવે તો નિર્ભયપણું જ અંગીકાર કરવું યોગ્ય છે. ફરી કહીએ છીએ કે તે જ કર્તવ્ય છે. યથાર્થ બોધનો એ મુખ્ય માર્ગ છે. એ સ્થળે ભૂલ ખાવી યોગ્ય નથી. લજ્જા અને આજીવિકા મિથ્યા છે. કુટુંબાદિનું મમત્વ રાખશો તોપણ જે થવાનું હશે તે થશે. તેમાં સમપણું રાખશો તોપણ જે થવા યોગ્ય હશે તે થશે; માટે નિઃશંકપણે નિરભિમાની થવું યોગ્ય છે.

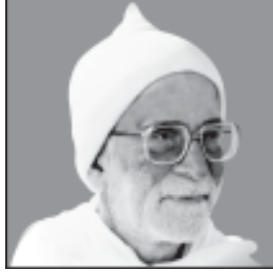
સમપરિણામે પરિણમવું યોગ્ય છે, અને એ જ અમારો બોધ છે. આ જ્યાં સુધી નહીં પરિણમે ત્યાં સુધી યથાર્થ બોધ પણ પરિણમે નહીં. ■

અચિંત્ય જેનું માહાત્મ્ય છે એવું સત્સંગરૂપી કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થયે જીવ દરિદ્ર રહે એમ બને તો આ જગતને વિષે તે અગિયારમું આશ્ચર્ય જ છે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક - ૫૯૧

*** પરમ શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી ***

“વિષયાદિ ઈચ્છિત પદાર્થ ભોગવી તેથી નિવૃત્ત થવાની ઈચ્છા રાખવી અને તે ક્રમે પ્રવર્તવાથી આગળ પર તે વિષયમૂર્ચ્છા ઉત્પન્ન થવી ન સંભવે એમ થવું કઠણ છે, કેમકે જ્ઞાનદશા વિના વિષયનું નિર્મૂળપણું થવું સંભવતું નથી.”

વીતરાગદર્શન તેના કર્મસિદ્ધાંત માટે બહુ જાણીતું છે પરંતુ મોટાભાગે કર્મસિદ્ધાંત વીરલા જ સમજી શકે. પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, “જો ઈચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરુષાર્થ; ભવ સ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહિ આત્માર્થ.”

જે સંયોગો અત્યારે મળ્યા છે તેને અત્યારે હું પાર પાડી દઉં. ભવિષ્યમાં ધીરે ધીરે વિષયોની ઈચ્છા ઓછી થઈ જશે, તેમ કેટલાક લોકો ભ્રમણાથી માને છે. ભારતીય પરંપરામાં તથા બધા મહાપુરુષોએ પણ એમ કહ્યું છે કે પાંચેય ઈન્દ્રિયના વિષયની જે કાંઈ ઈચ્છા થાય અથવા કોઈપણ ઈચ્છા થાય તો તેને જ્ઞાન દ્વારા, વૈરાગ્ય દ્વારા, ભક્તિ દ્વારા તે ઈચ્છાને ઓછી કરવી. જેમ દૂધમાં ઊભરો આવે ત્યારે ગેસને બંધ કરી દો કે થોડું પાણી તેમાં નાખો છો અને ઊભરો બેસી જાય છે તેમ તે ‘ઈચ્છાઓ’ જે નિમિત્તોથી વર્ધમાન પામે છે તેવા નિમિત્તોને દૂર કરવા તથા જે નિમિત્તોથી તે ઈચ્છા ઘટતી જાય તેવા નિમિત્તોનું સેવન કરવું. એક પત્રમાં પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ એમ પણ લખ્યું છે કે ધીમે ધીમે તે વિષયોને જીતીશ. હું ઘણો બળવાન છું, હોશિયાર છું એટલે વિષયો મને શું કરશે ! પણ આવી ગફલતમાં રહેનારને એવી ખબર નથી કે ત્રણ લોકના જીવોને જેણે એકહથ્થુ સત્તાથી બાંધ્યા છે એવા કર્મો

કાંઈ સામાન્ય નથી. આપણે કથાનુયોગમાં ઘણા દૃષ્ટાંત પણ જોઈએ છીએ કે મોટા ઋષિમુનિઓ વગેરે ગાફેલ રહ્યા તો નીચે પડ્યા છે તો આપણી તો શી વિસાત છે ? આપણે કાંઈ એવી ઉચ્ચદશામાં નથી. ત્યાગમાર્ગ તે વીર અને વિવેકી પુરુષોનો

માર્ગ છે અને સાહસ ખેડ્યા વિના કદાપિ સંયમની સિદ્ધિ થઈ શકે નહીં. જે એમ વિચારે કે ભવિષ્યમાં મારું શું થશે માટે મારે ત્યાગમાર્ગ અપનાવવો નથી. આવું વિચારનાર ક્યારેય પણ આ માર્ગ પર આવી શકે નહીં. ત્યાગથી ડરવાનું નથી. ત્યાગ એ આત્માનો સ્વભાવ છે અને સ્વભાવ દુઃખદ હોય નહીં પરંતુ સ્વભાવને સમજ્યા વગર ખોટી રીતે પ્રવર્તે તો તે દુઃખરૂપ બની શકે છે.

ધર્મની આરાધના ધર્માત્મા અને વિવેકી પુરુષો કરી શકે છે. ઘડપણ આવે ત્યારે ઈન્દ્રિયો શિથિલ થઈ જાય છે પણ ઈચ્છાઓ તો રહ્યા જ કરે છે. ઈચ્છાઓ બંધનું કારણ છે. વિષયો ભોગવ્યા તે તો ૫ % ટકા બંધનું કારણ છે. શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે,

“ભોગા ન ભુક્તાઃ વયમેવ ભુક્તાઃ ।”

“માત્ર ઉદય વિષયો ભોગવ્યાથી નાશ થાય, પણ જો જ્ઞાનદશા ન હોય તો ઉત્સુક પરિણામ, વિષય આરાધતાં ઉત્પન્ન થયા વિના ન રહે; અને તેથી વિષય પરાજિત થવાને બદલે વિશેષ વર્ધમાન થાય.”

● જ્ઞાનદશા :

સમ્યક્જ્ઞાનનો અર્થ એ છે કે જે હેય છે તેને જાણે અને તેનો અપરિચય કરે, જે ઉપાદેય છે તેને જાણે અને ગ્રહણ કરે તથા જ્ઞેયમાં મધ્યસ્થ રહે.

ભગવાને પણ કહ્યું છે કે,

ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધા, સિદ્ધા યે કિલકેચન ।

પણ ત્યાં ભેદજ્ઞાન એવો શબ્દ નથી વાપર્યો પણ ભેદવિજ્ઞાન શબ્દ વાપર્યો છે અને અહીં ત્રીજી વિભક્તિ ‘જ્ઞાનેન’ નથી વાપરી પણ પાંચમી વિભક્તિ વાપરી છે. અહીં સાધન-સાધ્યભાવ નથી કહ્યો. ઘણા એમ કહે છે કે અમે ભેદજ્ઞાન કરીએ છીએ પણ ભાઈ, જો તું ભેદજ્ઞાન સાચે જ કરતો હોય તો તારા જીવનની દિશા અને દશા બદલાવી જોઈએ. જ્ઞાન એટલે જ્ઞાનગુણની પર્યાય અને ‘જ્ઞાનદશા’ તેમાં દશા છે તે ચારિત્રગુણની પર્યાય છે. તો જેને જ્ઞાનદશા પ્રગટી હોય તે સાવધાન રહે છે. જે સ્વયં શિથિલ છે તે શાસ્ત્ર દ્વારા પોતાની શિથિલતા પોષે છે ! શ્રી સમયસાર વાંચીને જો આપણે અન્ય ખોટી કલ્પનાઓ કરીએ તો નીચે પડીશું. તેમાં લખ્યું છે કે જ્ઞાનથી મોક્ષે જવાય. હવે આ વાક્યને પકડીને જો કોઈ ત્યાગમાર્ગનો નિષેધ કરે તો તેમણે આ ગ્રંથકર્તાનું જીવન જોવું. તેમણે તો ૧૦ વર્ષની ઉંમરે જ ઘર છોડીને ત્યાગમાર્ગ પર ચાલી જ્ઞાનમાર્ગની આરાધના કરી. પરમતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજયંદ્રજીએ રત્નત્રયની અભેદતા બતાવતા ‘મૂળમાર્ગ રહસ્ય’માં કહ્યું છે કે,

“તે ત્રણે અભેદ પરિણામથી રે,

જ્યારે વર્તે તે આત્મારૂપ, મૂળ

તેહ મારગ જિનનો પામિયો રે,

કિંવા પામ્યો તે નિજસ્વરૂપ. મૂળ(૯)”

પરમ અધ્યાત્મ યોગીશ્વર શ્રી ઉમાસ્વામીએ ‘તત્ત્વાર્થસૂત્ર’ અધ્યાત્મ-૧ પ્રથમ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ।

આ સૂત્રમાં સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાદિ તે બહુવચન અને મોક્ષમાર્ગને એકવચનમાં લખ્યું. માટે એકલા જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય નહીં કારણ કે એકલું જ્ઞાન હોય તે શુષ્કજ્ઞાન કહેવાય છે. એકલી કોરી

શ્રદ્ધાથી પણ મોક્ષ થાય નહીં. એકલી શ્રદ્ધાને અંધશ્રદ્ધા કહેવાય છે, તેવી રીતે સમ્યક્ત્વ રહિત ચારિત્રને કુચારિત્ર કહેવાય છે. આપણે જો કલ્યાણમાર્ગે જવું હોય તો ભગવાનની આજ્ઞાને આગળ રાખવી અને આપણી બુદ્ધિને પાછળ રાખવી. જ્ઞાનસહિત જેણે જ્ઞાનદશામાં પ્રવર્તન કર્યું છે એવા મનુષ્યોની ધીમે ધીમે ઈચ્છાઓ નિર્મૂળ થાય છે. આચાર્ય ભગવાન કાંઈ બધાને દીક્ષા લેવાનું કહેતા નથી પરંતુ ત્યાગમાર્ગમાં પ્રવર્તન ન કરી અમૂલ્ય મનુષ્યભવને પશુની પેઠે અવિરતિ અવસ્થામાં ખોઈ નાખો એમ પણ નથી કહેતા ‘શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં કહ્યું છે કે જ્યારે કોઈ ભવ્ય જીવ અમારે શરણે આવે અને અમને કહે કે હે પ્રભુ ! મારે ત્વરાથી આત્મકલ્યાણ કરવું છે તો મને રસ્તો બતાવો. ત્યારે આચાર્ય ભગવાન કહે છે કે ભાઈ, જો તારે ત્વરાથી આત્મકલ્યાણ કરવું હોય તો ત્યાગમાર્ગ ગ્રહણ કર. પરંતુ જો તે સાધક એમ કહે કે પ્રભુ, ત્યાગમાર્ગ ગ્રહણ કરવાની તો મારી શક્તિ નથી, તો પછી આચાર્ય તેને શ્રાવકધર્મ બતાવે છે. આમ, બંને રીતે આત્મા આગળ વધી શકે છે પણ ત્વરાથી કલ્યાણ માટે તો દીક્ષા જ ઉપાય છે. છતાં પણ પાત્રતા વિના આવેશમાં આવીને જો કોઈ દીક્ષા લઈ લે તો પણ ઈષ્ટ નથી.

“માત્ર ઉદય વિષયો ભોગવ્યાથી નાશ થાય, પણ જો જ્ઞાનદશા ન હોય તો ઉત્સુક પરિણામ, વિષય આરાધતાં ઉત્પન્ન થયા વિના ન રહે; અને તેથી વિષય પરાજિત થવાને બદલે વિશેષ વર્ધમાન થાય.”

ઉત્સુક એટલે વ્યગ્ર, ચિંતાયુક્ત, અધીરું, ઉત્કંઠાવાળું. ઉત્સુકતા એટલે હવે આગળ શું થશે તેવી ચિંતા. એવી દશા પોતે જ એમ બતાવે કે થવાનું શું છે ? કરવાનું શું છે ? તો શાંત થવું. સમજીને શાંત થવું. ભગવાનનું તો નામ જ શાંતિનાથ છે. તેઓ કેવા છે ? પરમતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજયંદ્રજીએ તેમની સ્તુતિ કરતા કહ્યું છે કે,

જ્ઞાની પણ જો એમ માને કે વિષયોથી મને બાધા નથી તો હજુ તેઓ તત્ત્વનું સ્વરૂપ બરાબર સમજ્યા નથી. અહીં જ્ઞાનીને પણ ચેતવણી આપી છે. આગળ કહે છે કે,

“માત્ર પ્રારબ્ધ સંબંધી ઉદય હોય એટલે છૂટી ન શકાય તેથી જ જ્ઞાનીપુરુષની ભોગપ્રવૃત્તિ છે. તે પણ પૂર્વપશ્ચાત્ પશ્ચાત્તાપવાળી અને મંદમાં મંદ પરિણામસંયુક્ત હોય છે.”

નિકાચિત કર્મોની સંખ્યા તો બહુ ઓછી છે અને વિષમ પરિસ્થિતિઓમાં તો આપણને ગુરુજનોએ આચરણ કરીને બતાવ્યું છે. શ્રી સમયસારમાં અધ્યાત્મ યોગીશ્વર શ્રી કુંદકુંદાચાર્યએ કહ્યું છે કે,

“જીવ રક્ત બાંધે કર્મને, વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત મૂકાય છે, એ જિનતણો ઉપદેશ તેથી, ન રાય તું કર્મો વિષે.”

— ગાથા ૧૫૦

પાછા ફરવાનો પ્રયત્ન કરો. ઉપશમભાવ લાવો, વૈરાગ્યભાવ ભાવો, મનને નિરંકુશ ન રાખો, સત્સંગમાં રહો. સત્પુરુષોના ચરિત્રો, ભગવાનની આજ્ઞા તેને વારંવાર અનુસરવાનો આપણે શીઘ્ર પ્રયત્ન કરવાનો છે.

“રે આત્મા તારો ! આત્મા તારો ! શીઘ્ર એને ઓળખો, સર્વાત્મમાં સમદષ્ટિ ઘો આ વચનને હૃદયે લખો.”

જ્ઞાની પણ ભૂલ કરી શકે પણ તે ભૂલ શ્રદ્ધાની નથી, ચારિત્રની છે. આ કાળના બધા જ્ઞાની ક્ષયોપશમ જ્ઞાની છે. માટે અજ્ઞાની થઈ શકે. એટલે અભિમાનથી કે બીજા કોઈ પણ આશયથી સ્વચ્છંદે પ્રવર્તન કરવું નહીં. જ્ઞાનીપુરુષનું લક્ષણ છે કે,

“જ્ઞાની મગન વિષયસુખ માંડી,

યહી વિપરીત સંભવે નાહિ.”

જે દુન્યવી સુખમાં મગ્ન છે તે નિયમથી અજ્ઞાની છે. હું જ્ઞાની છું માટે મને બંધન નથી એમ

જ્ઞાની અભિમાન કરતા નથી. આચાર્ય ભગવાને કહ્યું છે કે,

સમ્યદૃષ્ટે ભવતિ નિયતં જ્ઞાનવૈરાગ્ય શક્તિઃ ।

જ્ઞાન-વૈરાગ્ય ન હોય તો જ્ઞાનીપણું સંભવે નહીં. કયા કર્મો નિકાચિત છે અને કયા કર્મો નિધત્ત છે તે આપણા જ્ઞાનનો વિષય નથી માટે આપણે તો ધડુશીને પુરુષાર્થ કરવો, વિષયકષાયો સાથે યુદ્ધ કરવું. મહાપુરુષો પણ બફમમાં રહેતા નથી. ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે છે. જો તેમને કોઈ બળવાન ઉદયને લીધે વિષયાદિમાં પ્રવર્તન કરવું પડે તો તે પ્રવર્તન કરતાં પહેલા પ્રાર્થના કરે છે કે હે ભગવાન ! મને બચાવો. મારે આવી પ્રવૃત્તિ, આવું પાપ કરવું નથી. એ પહેલા અને વિષયસેવન કર્યા બાદ પણ પશ્ચાત્તાપ તથા પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે. તેઓ વિષયમાં પ્રવર્તન પણ મંદમાં મંદ પરિણામથી કરે છે. હવા ભરેલા ફુગ્ગાની જેમ અતિ તીવ્રપણે કર્મોદયથી વિષય ભોગવવાની તેમને ઈચ્છા થાય પણ, જેમ ફુગ્ગામાંથી બધી હવા નીકળી જાય અને થોડી જ હવા બાકી રહે તેવા મંદમાં મંદ પરિણામથી તેઓ તેમાં પ્રવર્તે છે. આગળ કહે છે કે, “સામાન્ય મુમુક્ષુ જીવ વૈરાગ્યના ઉદ્ભવને અર્થે વિષય આરાધવા જતાં તો ઘણું કરી બંધાવા સંભવ છે, કેમ કે જ્ઞાનીપુરુષ પણ તે પ્રસંગોને માંડમાંડ જીતી શક્યા છે, તો જેની માત્ર વિચારદશા છે, એવા પુરુષનો ભાર નથી કે તે વિષયને એવા પ્રકારે જીતી શકે.”

આમ, ઉત્સુક્તામાં આકુળતા, અનિશ્ચિતતા અને સંજ્ઞાને આધીનપણું છે. મોટા મુનિઓને પણ જે પછાડી દે એવું આ મન છે. જો જરા પણ અસાવધાન રહે તો જીવ ઉપરથી પડીને છેક નીચે તળેટીમાં આવી જાય છે. આવું ન થાય તે માટે જ્ઞાની ભગવંતોની વૈરાગ્યભાવના, ત્યાગ-ભાવના ભાવવી. ભક્તિ, સત્સંગ આદિનું સેવન કરવું. આ બધું આત્માનું કલ્યાણ કરનાર છે.

॥ ઐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

પરમનો સ્પર્શ - ૯૭
માયા મુઈ ન મન મુવા

❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀

આપણી ચોપાસની દસે દિશાઓનો તો સહુને ખ્યાલ છે. ચારે બાજુની આઠ દિશાઓ અને વળી ઉપર અને નીચે- એમ કુલ દસ દિશાઓ થાય છે. મહદ્અંશે માનવી એનું જીવન આ દસે દિશાઓની દોડધામમાં પસાર કરતો હોય છે, પરંતુ એને અગિયારમી દિશાની જાણકારી નથી.

આ અગિયારમી દિશા એ પૂર્વ-પશ્ચિમ કે ઉત્તર-દક્ષિણ બાજુ નથી. એ માનવીની ઉપર કે એની નીચે આવેલી નથી, પરંતુ આ અગિયારમી દિશા એની ભીતરમાં આવેલી છે. માયામાં રચ્યોપચ્યો માણસ અહર્નિશ દસે દિશામાં દોડધામ કરતો હોય છે, પરંતુ આવા બાહ્ય જગતમાં ધસમસતી દોડ લગાવતા માણસને અગિયારમી દિશાનો અંદાજ હોતો નથી.

અરે ! જીવન આખું પૂરું થઈ જાય અને છતાં એ આ દશ દિશાઓમાં જ ભ્રમણ કરતો રહે છે. બહાર ભ્રમણ કરવાથી બાહ્ય વસ્તુ મળે છે. ભીતરની અગિયારમી દિશામાં જવાથી એને પોતાની જાત મળે છે. મન સદૈવ બહાર દોડાવે છે. સ્વપ્ન એ બહારની વસ્તુ છે અને એને સિદ્ધ કરવા માટેની દોડ એ માયા છે. બહાર દોડતા માણસને જીવનની કોઈ ઘડીએ એવો ખ્યાલ પણ નથી આવતો કે એની આખીય દોટ પાછલા પગે અવળી ચાલે છે. એને જવાનું હતું પોતાની ભીતરમાં અને ઘૂમતો રહ્યો સદા બહાર. પામવાની હતી આંતરિક આધ્યાત્મિકતા ને પામ્યો બાહ્યની ભૌતિકતાને.

મનથી સતત બહાર દોડતો રહ્યો અને એ દોડમાં ને દોડમાં એનું જીવન સમાપ્ત થઈ ગયું. એની બહારની દોડ એને આધિ, વ્યાધિ અને

ઉપાધિમાં ડૂબાડતી ગઈ, પરંતુ આ સઘળું થયું શા માટે ? એને માટે બીજું કોઈ જવાબદાર નથી, પણ વ્યક્તિ પોતે જ જવાબદાર છે. વ્યક્તિ પોતાને કારણે જીવનમાં સૌથી વધુ દુઃખી થતી હોય છે. ભીતરમાં અંધાપાનું નામ છે માયા. આ માયા તો ભારે છલનામયી છે. એનું કોઈ એક રૂપ નથી, એની કોઈ એક માગ નથી કે એની કોઈ એક ઓળખ નથી. તમારું મન જેની તૃષ્ણા સેવે, તેવો એ આકાર લે છે. તમારા ચિત્તની ઈચ્છા એ એનું રૂપ છે અને તમારી કલ્પના એ એનું સ્વરૂપ છે.

આવી અનેક વેષધારી, બહુરૂપી માયામાં જીવતો માનવી પળની પણ નિરાંત પામતો નથી અને અધ્યાત્મની દૃષ્ટિએ કશું મેળવતો નથી, કારણ કે માયા એ તો તમે તમારા મનમાં સર્જેલું સ્વપ્ન છે. માયા એ તો તમારી મીઠી ધારણા છે અને માયા એ જાતજાતનાં રૂપ ધારણ કરતી તમારી કલ્પના છે. એ માણસને બહાર દોડાવે રાખે છે. આથી જ કબીરસાહેબ એમની આગવી છટાથી કહે છે, ‘આ મોહિની માયાએ તો ભલભલા બુદ્ધિમાનોને મોહમાં નાખ્યા છે. કોઈ એ માયાથી થોડાઘણા લપેટાય, તો પણ એમાંથી બચી શકતા નથી. એનાથી ઊગરી શકતા નથી. એ તો પ્રલોભનના ધનુષ પર લોભનું બાણ ચડાવીને માણસને ભટકાવે છે. માયા કલ્યાણમાર્ગનો સૌથી મોટો અવરોધ છે. સંત કબીરે માયાનું રૂપ આલેખતાં એમની માર્મિક વાણીમાં કહ્યું, “માયા મુઈ ન મન મુવા, મરિ મરિ ગયા શરીર ! આશા તૃષ્ણા ન મુઈ, યોં કથિ કહે કબીર.”

‘માયાનું રૂપ કેવું છે ? શરીર વારંવાર મૃત્યુ પામતું રહ્યું, તો પણ માયા કે મન મર્યા નહીં અને

આશા - તૃષ્ણા પણ સમાપ્ત થઈ નહીં.'

આમ, જ્યાં સુધી વ્યક્તિ માયા, માન, મોહ અને તૃષ્ણાથી ઘેરાયેલો છે, ત્યાં સુધી એની દોડ ચોપાસની દસ દિશાઓ ભણી હોય છે. એની અગિયારમી દિશા, જે ભીતરમાં આવેલી છે, તે ખુલતી નથી. આવી માયામાંથી માનવીને બહાર આણવાનો સંદેશો આપ્યો છે સંત કબીરે.

માનવીને દસે દિશામાં દોડાવનારી માયાને સંત કબીરે અંધારી રાત કહી છે, તો વળી શાકિની અને ડાકિની પણ કહી છે. એને મનુષ્યરૂપી પતંગિયાનો નાશ કરનારી દીપકની ઝાળ કહી છે, તો સમગ્ર સંસારને પેદા કરનારી ઠગિની કહી છે. આવી માયાનું સુખ ચાર દિવસનું હોવા છતાં માણસ એને પકડવા માટે પાછળ દોડે છે. માણસને સપનાની જેમ રાજ્ય, ધન વગેરે મળ્યું છે, પણ એ જતાં શી વાર લાગવાની ?

સંત કબીરને મન માયા એ મનનો મોહ છે અને સાથોસાથ મોહનું આલંબન પણ છે. માયા એ મનને દોડાવનારી છે અને એ જ માયા માનવીને ધન, સંપત્તિ, સત્તા, પદ, સન્માન વગેરે મોહનું આલંબન અને આધાર પણ બને છે. જો માનવી મોહ કરે જ નહીં, તો એને કોઈપણ ચીજવસ્તુઓની માયા જાગે નહીં. આથી જ્યારે એ મોહ કરે, ત્યારે માયા જાગે છે અને પછી એ સાવધાન ન હોવાને કારણે ધન, સંપત્તિ, કીર્તિ અને જમીન-મકાન સહુનો મોહ જાગે છે અને પછી એ મોહને કારણે વ્યક્તિ અનર્થ આચરે છે. વળી બને છે એવું કે આ મોહિની માયાને પ્રાપ્ત કરવાના લોભમાં માણસ દોડે છે ખરો, પરંતુ એની ઈચ્છા પ્રમાણે કશું પામતો નથી. એણે ધાર્યું હોય છે તે ભોગ પ્રાપ્ત થતા નથી અને આમ એ અધૂરપ અને અતૃપ્તિમાં જ જીવતો રહીને જીવન પૂર્ણ કરે છે.

સંત કબીર સતત એ ભેદ બતાવે છે કે માયા

તરફ મુખ રાખનાર અને માયાથી વિમુખ રહેનાર બંનેની પ્રકૃતિ અને પરિણામ જુદા હોય છે. એમના મતે માયા અને છાયા સમાન હોવા છતાં બહુ વિરલ માણસો જ એને સમજતા હોય છે. એ કહે છે કે માયા તો એવી છે કે જે એના તરફ પીઠ રાખે છે, એની પાછળ પાછળ આવે છે અર્થાત્ માયાની પરવા નહીં કરનાર બેપરવા, મસ્ત માનવી બધું જ પ્રાપ્ત કરતા હોય છે અને જે માયાના પડછાયાની પાછળ ચાલતા હોય છે, તેની આગળ માયા ભાગતી હોય છે અને એ માનવીને દોડાવતી હોય છે.

માયા અંધારી રાત જેવી છે. મોહ અને લોભમાં નિદ્રાધીન લોકોને કામ અને ક્રોધ જેવા ડાકુઓ દ્વારા લૂંટ ચલાવે છે. ક્યારેક કબીર એનાથીય આગળ વધીને કહે છે કે આ માયા એ તો સૂકાં હાડકાંનાં ઢગલાં જેવી છે અને લોભી મનુષ્ય એ શિયાળ કે કૂતરા જેવો છે. જેમ સૂકાં હાડકાંને પ્રાણીઓ સામસામે ખેંચે છે, એ જ રીતે માયાગ્રસ્ત માનવી પોતપોતાની બાજુ વસ્તુઓને ખેંચે છે અને મૃત્યુ પામે છે.

વળી, માનવીનું શરીર મૃત્યુ પામે છે, પરંતુ એનું મન, આશા, તૃષ્ણા કે માયા મૃત્યુ પામતા નથી, આથી આપત્તિઓના ઉત્પત્તિસ્થાન જેવી માયા એક અર્થમાં ત્રણ શાખાઓવાળું વૃક્ષ છે અને એ શાખાઓનું નામ છે શોક, દુઃખ અને સંતાપ. આ શાખાઓ વિકસતા વ્યક્તિને સ્વપ્નમાં પણ શીતળતા સાંપડતી નથી અને અંતે એને એના ફળ રૂપે નિરાશા અને દુઃખ મળે છે. સંત કબીરે દર્શાવ્યું કે મનુષ્યને આકર્ષક લાગતા ભોગો એ હકીકતમાં પતનકારી છે અને કડવો લાગતો ત્યાગ એ વાસ્તવમાં કલ્યાણકારી છે. એક સુંદર દૃષ્ટાંત દ્વારા તેઓ કહે છે કે સહુને મીઠાઈ ખાવાનું મન થાય છે, પરંતુ એ મીઠાઈ શરીરમાં રોગ પેદા કરનારા ઝેર સમાન હોય છે. જ્યારે લોકો લીમડો વાટીને પીતા નથી કે જેનાથી (અનુસંધાન પાના નં. ૨૭ પર...)

પાળ બાંધેલ માથા ઉપર ભર્યા. સોળ વર્ષના સુકુમાર મુનિનું મસ્તક તડ તડ તૂટવા લાગ્યું અને મુનિરાજ વધુને વધુ આત્મસ્વભાવમાં સ્થિર થતાં ગયા. દેહભાવ જતો રહ્યો. શુકલધ્યાનની શ્રેણીએ ચઢ્યા - ક્ષપકશ્રેણીના ધણી બન્યા. કેવળજ્ઞાનની જ્યોત પ્રગટી. મસ્તક બળવા લાગ્યું. આયુષ્ય કર્મ પૂર્ણ થયું અને સિદ્ધત્વને મુનિરાજ વર્યા. જ્ઞાની ભારે તપશ્ચર્યા સાધે તો પણ તેમને ખેદ થતો નથી. માટે તેઓને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ સંભવે છે - હોય છે.

શ્રી સુકોશલ મુનિ ઉપર ઉપસર્ગ આવ્યો. શરીર ખવાતું હોવા છતાં આત્મધ્યાને લીન છે. પાંચ પાંડવોને ધગધગતી લોઢાની સાંકળથી બાંધ્યા. ત્રણ મોટા બાંધવ આત્મધ્યાનમાં લીન બન્યા. શરીરનો વિકલ્પ છૂટી ગયો છે. ક્ષપકશ્રેણીની સાધના સાધતા આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી નિર્વાણને પામ્યા. તેઓના નાના બંને ભાઈને કરુણાભાવ આવ્યો કે મોટાભાઈઓને કેવી વેદના થતી હશે ! જેથી નિર્વિકલ્પ શ્રેણી તૂટી. આયુષ્ય તેઓનું પણ પૂર્ણ થયું પણ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેહધારણ થયો. તેત્રીસ સાગરોપમ સિદ્ધત્વદશાથી દૂર થયા. જૈનદર્શનની સૂક્ષ્મતા અદ્ભુત અને અવર્ણનીય છે.

તીર્થંકરોને પણ મુનિપણમાં ઉપસર્ગો આવ્યા છે, રોગાદિ થયા છે પણ ભેદજ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ દશામાં બિરાજમાન આત્માઓ બાહ્ય વિપરીતતાથી ખેદ-ખિન્ન થતાં નથી. વિશેષ પુરુષાર્થી બનીને આત્મધ્યાનમાં સ્થિર થાય છે. શ્રી પાર્શ્વનાથ મુનિરાજ છે. કમઠની દૃષ્ટિ તેઓ પર જાય છે. જાતિસ્મરણજ્ઞાન થતાં વેરભાવ જન્મે છે. મુનિને ભયંકર ઉપસર્ગો આપે છે, પણ શ્રી પાર્શ્વનાથ મુનિરાજ સ્વશ્રેણીમાં લીન બને છે. સ્વ ઉપકારના ભાવે ધરણેન્દ્ર-પત્તાવતી દેવી રક્ષા માટે આવે છે પણ તીર્થંકરના જીવને વળી રક્ષા કેવી ? સ્વ-ધ્યાન લીન ભગવાન શુકલધ્યાને ચઢતા, શ્રેણી આરોહણ પામી, કેવળજ્ઞાન પામી

મોક્ષને વરે છે.

જેમ સુવર્ણ અગ્નિથી તપ્ત હોવા છતાં તેના સુવર્ણપણાને છોડતું નથી, તેમ જ્ઞાની કર્મના ઉદયથી તપ્ત હોવા છતાં પોતાના જ્ઞાનીપણાને છોડતા નથી એમ ગ્રંથાધિરાજ સમયસારની ૧૮૪ ગાથામાં કહ્યું છે. આ જ ગ્રંથની ૫૧-૫૨ ગાથાની ટીકામાં કહે છે, ‘સહજ નિશ્ચયનયાત્મક પરમ સ્વભાવ સ્વરૂપ પરમાત્મામાં પ્રતપન તે તપ છે.

શ્રી દૌલતરામજી કૃત ‘ઇ ઢાળા’ ગ્રંથની છઠ્ઠી ઢાળમાં કહે છે.

“સમ્યક્ પ્રકાર નિરોધ મન-વચ-કાય આતમ ધ્યાવતે, તિન સુથિર મુદ્રા દેખિ, મૃગગણ ઉપલ ખાજ ખુજવતે.”

મુનિરાજ મન-વચન-કાયાની ગુપ્તિમાં એટલા લીન થઈ જાય છે કે તેઓની સ્થિર મુદ્રા દેખી પશુઓ તેઓના શરીરને પથ્થર સમજી પોતાના શરીરને ખંજવાળે છે પણ મુનિરાજ સ્વ-ધ્યાનમાં લીન રહે છે.

૪. ન ચિદ્વતે - ખેદ પામતા નથી. ન ચેદં ગચ્છતિ । સ્વરૂપાયરણને કારણે જ્ઞાની ખેદખિન્ન બનતા નથી. તેથી નિર્વાણને પામે છે. શિષ્યનું આ રીતે પૂ. આચાર્યદેવે સમાધાન કર્યું છે. ખેદ પામે તો કર્મબંધ થાય છે. અહીં તો ખેદ પામતા નથી તેથી કર્મબંધ થતો નથી. કર્મબંધ થતો નથી તેથી ભવભ્રમણ ન થતાં નિર્વાણની સ્થિતિ પામે છે. આત્મરસની જ્ઞાનીને અપૂર્વ મસ્તિ છે. શરીર ઉપર, દેહદૃષ્ટિ થાય તો ધ્યાન ચ્યુત થતાં ખેદ આવી જાય પણ એવું બનતું નથી તેથી ખેદખિન્ન થતાં નથી.

પૂ. સોગાનીજી લખે છે કે મુનિઓને તો અંતરમાં આનંદનો સ્ત્રોત વહે છે. વીજળીના કરંટ જેમ અંતરમાં આનંદ ચાલી રહ્યો છે. પૂ. બેનશ્રી ચંપાબેનની સુધારસધારામાં આવે છે, “મુનિઓ વારંવાર આત્માના ઉપયોગની આત્મામાં જ પ્રતિષ્ઠા કરે છે. તેમની દશા નિરાળી, પરના પ્રતિબંધ વિનાની, કેવળ જ્ઞાયકમાં પ્રતિબદ્ધ, માત્ર

નિજગુણોમાં જ રમણશીલ, નિરાલંબી હોય છે. મુનિરાજ મોક્ષપંથે પ્રયાણ ચાલુ કર્યા તે પૂરા કરે છે.” “મુનિ અંતઃમુહૂર્તે અંતઃમુહૂર્તે સ્વભાવમાં ડૂબકી મારે છે. અંદર વસવાટ માટે મહેલ મળી ગયો છે. તેની બહાર આવવું ગમતું નથી.” કોઈ પ્રકારનો બોજો મુનિ લેતા નથી. અંદર જાય તો અનુભૂતિ અને બહાર આવે તો તત્ત્વચિંતન વગેરે. સાધકદશા એટલી વધી ગઈ છે, કે દ્રવ્યે તો કૃતકૃત્ય છે જ પરંતુ પર્યાયમાં પણ કૃતકૃત્ય થઈ ગયા છે.

ભેદજ્ઞાનની પરમ તીક્ષ્ણતા વર્તે છે. જ્ઞાનીને બાહ્ય ઉદય આવે તો પણ સ્વમાં સ્થિરતા રહે છે. મુનિઓને તો ઉપસર્ગો આવે ત્યારે પુરુષાર્થની ધારા પ્રગાઢ થાય છે અને ઉપસર્ગમાં વધુ જામતાં, શરીર લક્ષ છૂટી જતાં કેવળજ્ઞાની થાય છે. આયુષ્ય પૂર્ણ થાય તો નિર્વાણ પામે છે.

દેહથી ભિન્ન આત્માના જ્ઞાનાનંદે પૂરા સુખી; તપ-તાપો દહે પાપો — ઉગ્ર, તોયે ન તે દુઃખી.

— પૂ. બ્રહ્મચારીજી

આતમદેહવિભાગથી, ઉપજયો જ્યાં આહ્લાદ, તપથી દુષ્કૃત ધોરને, વેદે પણ નહિ તાપ.

— શ્રી છોટાલાલભાઈ જી. ગાંધી.

જો જાનતા તન તથા નિજ આત્મ-ભિન્ન,

હોતા નહીં વહ કમ્પી યતિ ખેદ ઝિન્ન ।

શીતાતિશીત હિમ સે ડરતા નહીં હૈ,

સંતપ્ત ચૂલગિરિ પે તપતા વહી હૈ ॥

— પૂ. આચાર્યશ્રી વિદ્યાસાગરજી મહારાજ
(ક્રમશઃ)

શ્રાવકાચાર (એકદેશ ચારિત્ર)

(પાના નં. ૨૨ પરથી ચાલુ...)

અર્થાત્ અન્નનો ત્યાગ કરવો જોઈએ તે પણ એક સાથે નહીં પણ થોડું - થોડું કરીને. અન્નત્યાગના સમયે દૂધ આદિથી બનેલ વ્યંજન લઈ શકાય છે. પછી સ્વાદ્ય અર્થાત્ દૂધ - ઘી થી બનેલ રબડી, ખીર આદિ સ્વાદિષ્ટ વ્યંજનોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. પછી લેહ્ય અર્થાત્ સૂપ, શિકંજી, શરબત આદિ તરલ પદાર્થોનો ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ અને અંતમાં પેય અર્થાત્ પાણીનો પણ ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ. ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરીને હવે માત્ર જિનગુણોના શ્રવણરૂપી અન્ન (ખાદ્ય), વીતરાગવાણીના રસાસ્વાદરૂપ સ્વાદ્ય, ગુરૂ અને સાધર્મીઓના સાન્નિધ્યરૂપ લેહ્ય તથા પરમ સંતોષરૂપ જળને જ નિરંતર આહારરૂપમાં ગ્રહણ કરવા જોઈએ. “પછી નિરંતર એવો ભાવ કરવો જોઈએ કે આ શરીર છે તે હું નથી. હું ક્ષમા, વિનય, સરળતા, સંતોષ, સત્ય, સંયમ, તપ, ત્યાગ, નિર્મમત્વ, બ્રહ્મચર્ય ઈત્યાદિ ગુણોરૂપ જે ભાવોનો સમૂહ છે તે હું છું અને આવા અનંતભાવ જેમાં સમાહિત છે એવો શાંત, નિરાકુળ, જ્ઞાયક આત્મા હું છું. હું શરીર નથી જ્ઞાન છું, હું સંકલ્પ - વિકલ્પ નથી તેનો જ્ઞાતા છું, પરમશાંત અને પરિતૃપ્ત રહેવું જ મારું ધ્યેય છે, હું પરિપૂર્ણ છું, મારે કંઈ પણ જોઈતું નથી.” આ પ્રકારની ભાવનાઓ દ્વારા ક્રમશઃ કષાય અને દેહને કૃશ કરતા-કરતા પોતાની જ્ઞાયક સત્તામાં લીનતાનો લક્ષ કરીને શાંતભાવથી દેહત્યાગ કરવો જોઈએ.

સુવિચાર

- (૧) મોત સે કિસકી યારી ? આજ મેરી તો કલ તેરી બારી.
- (૨) ચારિત્ર એ જીવનનું શ્રેષ્ઠ ઘરેણું છે.
- (૩) સારા પુસ્તકો વિનાનું ઘર એટલે આત્મા વગરનું શરીર.
- (૪) કોઈને ન બને બાધક, એનું નામ સાધક.

શ્રી દેવચંદ્રજી ચોવીશી

અશોકભાઈ પી. શાહ

૮મા તીર્થંકર

શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ભગવાન સ્તવન પ્રારંભ

ભૂમિકા : ગણિશ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજે શ્રી સુપાર્થ સ્તવનમાં પ્રભુના આનંદ ગુણની મુખ્યતા સાથે પ્રભુના અનેક વિશિષ્ટ ગુણોનું દર્શન કરાવી પ્રભુના ગુણગાન કર્યાં. પ્રભુના ગુણગાન તે પ્રભુસેવા જ છે. પણ તે પ્રભુસેવાનું નિશ્ચય અને વ્યવહાર સ્વરૂપ શ્રી દેવચંદ્રજી પ્રસ્તુત સ્તવનમાં સાત નય દ્વારા બતાવી સાધકને મુમુક્ષુની ભૂમિકાથી માંડી સમ્યગ્દર્શન અને તેનાથી આગળના ગુણસ્થાન આરોહણ કરાવી છેક પરમાત્મપદ સુધી પહોંચાડી દે છે. શ્રી દેવચંદ્રજીની ભક્તિ તત્ત્વજ્ઞાનસભર હોય છે તેનું આ સ્તવન એક ઉત્તમ ઉદાહરણ છે.

પ્રભુસેવાનું સ્વરૂપ જ્યારે ભગવાન મહાવીરે પ્રરૂપેલી વીતરાગ દર્શનના પાયારૂપ અનેકાંત દૃષ્ટિથી સાત નય દ્વારા આ સ્તવનમાં સમજાવ્યું ત્યારે દેખીતી રીતે પ્રભુસેવાનું, કહો તો સાધનાનું જ સમસ્ત પાથેય વિવિધ દૃષ્ટિકોણથી મળશે. તેનાથી બીજો લાભ એ પણ છે કે પ્રભુભક્તિ અમુક રીતે જ થાય એવો આગ્રહ મટી જાય અને સાધક પોતાની ભૂમિકા અનુસાર યોગ્ય નયનું અવલંબન લેતો, પાત્રતા વધારતો, પ્રગતિ કરતો જાય અને અંતે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિરતારૂપ ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરે.

‘નય’ એટલે કોઈપણ વસ્તુને સમજવાનો એક દૃષ્ટિકોણ, Viewpoint. વસ્તુ અનંત ધર્માત્મક હોવાથી તેને વિવિધ મુખ્ય ધર્મો વડે, નય વડે સમજાવે ત્યારે જ તેનું સર્વાંગી પ્રમાણજ્ઞાન થાય. એક હાથી, સાત અંધ વ્યક્તિ અને એક સજ્જન દૃષ્ટિવાન વ્યક્તિનું દૃષ્ટાંત આ માટે સર્વવિદિત છે.

નય તે પ્રમાણજ્ઞાનનો અંશ હોવાથી, એક નયથી સમજાવે ત્યારે બીજા નય ગૌણ હોય પણ તેનો અભાવ નથી હોતો. તેથી તેનો વિરોધ ન હોય, તેનો પણ સ્વીકાર જ હોય. આ જ છે વીતરાગદર્શનની અનેકાંતદૃષ્ટિ અને તેને કહેવાની જે પદ્ધતિ તે છે ‘સ્યાદ્વાદ’. છન્નસ્થ સાધકનું જ્ઞાન મર્યાદિત હોવાથી તે દરેક પડખેથી વસ્તુને સમજે તો જ તેને વસ્તુનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. તેથી તેને પોતાની સર્વ પ્રકારની સાધનામાં આ અનેકાંતદૃષ્ટિનું અવલંબન લેવું ઘટે છે. પ્રભુસેવા પણ મોક્ષમાર્ગની સાધનાનું એક અગત્યનું અંગ હોવાથી તેને પણ અનેકાંતદૃષ્ટિથી સમજવી જરૂરી છે, જેથી તેમાં કોઈ એકાંતમાં ખેંચાઈ જઈ સાધક પોતાના સ્વરૂપપ્રાપ્તિના લક્ષ્યથી દૂર ન ચાલ્યો જાય. એ હેતુથી શ્રી દેવચંદ્રજીએ માત્ર સાધકના આત્મકલ્યાણને આગળ કરી આ સ્તવનમાં પ્રભુસેવાને સાત નય દ્વારા રજૂ કરી આપણા ઉપર અનંત ઉપકાર કર્યો છે.

સાત નય સમજવા પ્રારંભિક અવસ્થામાં કઠિન લાગે પણ મહાવીરનો અનુયાયી તેના જ પ્રરૂપેલા અનેકાંતના મુખ્ય સિદ્ધાંતમાં આવરિત સાત નયને સમજવાનો અભિલાષી તો હોવો જ જોઈએ ને? તેથી તેને ધીરજપૂર્વક સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો આપણી સાધનામાં જો લેશ પણ દુરાગ્રહ કે મતાગ્રહના અંશ હોય તો તે ટળી જશે, કોઈ વિપક્ષની વાત કે દૃષ્ટિકોણ સમજાવે સ્વીકારવાની ઉદારદૃષ્ટિ કેળવાશે અને પવિત્ર, નિર્મળ આધ્યાત્મિકતા તરફ આગળ વધાશે. આ લેખકને પણ આ સ્તવનમાં કહેલ સાત નયથી જિનસેવાની વાત સમજવામાં કઠિન લાગતાં આચાર્યશ્રી વિજયકલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજી તથા પૂજ્યશ્રી

રાકેશભાઈના વિવેચનોનો મુખ્ય આધાર લઈ અહીં યથાશક્તિ રજૂઆત કરી છે. આશા છે કે સર્વ મુમુક્ષુઓને પ્રભુભક્તિના સર્વાંગી સ્વરૂપને સમજવામાં તે લાભકારી નીવડે. તો ચાલો, આટલી ભૂમિકા સાથે હવે સ્તવનનું અવલોકન કરીએ :

શ્રી ચંદ્રપ્રભ જિનપદ-સેવા હેવાએ જે હલિયાજી; આતમગુણ અનુભવથી મલિયા,

તે ભવભયથી ટલિયાજી. શ્રી૦૧

શબ્દાર્થ : જેને શ્રી ચંદ્રપ્રભુ જિનેશ્વરના ચરણની સેવા કરવાની ટેવ પડી ગઈ છે તેને આત્માના ગુણોના અનુભવરૂપ પ્રભુમિલન થાય છે અને તેનો ભવભ્રમણનો ભય ટળી જાય છે. (હેવાયે હલિયા = ટેવ પડી ગઈ છે; હેવા = ટેવ; મલિયા = પ્રભુ મળ્યા; ટલિયા = ટળે છે, નાશ પામે છે.)

વિશેષાર્થ : શ્રી દેવચંદ્રજી સૌ પ્રથમ તો પ્રભુપ્રેમમાં તલ્લીન એવા એક ઉત્તમ ભક્તનો ઉત્સાહ અને ઉમંગ બતાવે છે કે જે શ્રી ચંદ્રપ્રભુની ચરણસેવામાં “હેવાએ હલિયો” છે — અર્થાત્ તેને જિનપદ-સેવાની એવી ટેવ પડી ગઈ છે કે જાણે તે જ તેનું જીવન હોય, તેના પ્રાણ હોય. “વાચક યશ કહે માહરે, તું જીવ જીવન આધારો રે” — એવી તેની ભક્તિમય દશા છે. જેમ કોઈ વ્યસનીને વ્યસનની ટેવ હોય તેમ આને પ્રભુભક્તિની એવી ટેવ પડી છે, એવી લત લાગી છે કે તેના વિના તેને ચેન ન પડે. પ્રભુસેવાની ટેવથી તે એવો હલી ગયો છે કે પ્રભુપ્રેમના વાયરાથી તેનું સમસ્ત અસ્તિત્વ હચમચી ગયું છે, જેનાથી જીવનમાં એક આધ્યાત્મિક ક્રાંતિ જાગી છે. એવી ક્રાંતિ કે પોતાના દોષોને દૂર કરવામાં અને પ્રભુ જેવા ગુણો અપનાવવામાં અવિરત પુરુષાર્થ જાગે છે અને તેમાં હવે જરાય પ્રમાદ તેને પોષાતો નથી.

આવા પ્રભુપ્રેમીને તેની “જિનપદ-સેવા”ના બે પારમાર્થિક ફળ મળે છે : (૧) આતમગુણ

અનુભવથી મલિયા, (૨) ભવભયથી ટલિયા. જિન સેવાથી ધીમે ધીમે સાધક નિજસેવા તરફ વળતો જાય છે. અર્થાત્ પ્રભુ સાથે એકત્વ થતાં પ્રભુના જેવા જ આત્મિક ગુણો જેમ કે સમ્યક્જ્ઞાન-દર્શન, નિરાકુળ આનંદ જેવા ગુણો જે અત્યાર સુધી આવરિત હતા તે સાધકની દશામાં પ્રગટ થાય છે; એટલું જ નહિ, તેનો અનુભવ પણ થાય છે. વળી, ભવભ્રમણના કારણરૂપ એવા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય આદિ દોષો ક્રમશઃ નાશ પામતાં તેનો હવે થોડા જ ભવોમાં સંસારનો અંત થવાનો હોવાથી ભવનો, જન્મ-મરણનો ભય ટળી જાય છે. સાધકનું જાગ્રત ઉપાદાન અને જિનપદ-સેવારૂપ ઉત્તમ નિમિત્તની સંધિ થતાં કેવું ઉત્તમ ફળ આવે તે આપણને પ્રેરણારૂપે શ્રી દેવચંદ્રજીએ આ ગાથામાં દર્શાવ્યું. જે સેવાથી આત્મગુણોનો સાક્ષાત્કાર અને ભવનો અંત આવતો હોય તેવી પ્રભુસેવાનું સ્વરૂપ સમજવું અત્યંત જરૂરી છે. એ દૃષ્ટિએ શ્રી દેવચંદ્રજી સેવાના મુખ્ય બે પ્રકાર - દ્રવ્યસેવા અને ભાવસેવાની સમજણ હવે પછીની ગાથાઓમાં આપશે. (ખરેખર ચાર નિક્ષેપથી સેવાના ચાર પ્રકાર છે — નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ-સેવા. તેમાંથી અહીં મુખ્ય બે પ્રકારનો ઉલ્લેખ છે.) દ્રવ્યસેવાનું સ્વરૂપ બીજી ગાથામાં અને ભાવસેવાનું સ્વરૂપ વિસ્તૃતપણે સાત નય દ્વારા ગાથા ત્રીજીથી નવમી સુધી આવશે. તો પહેલાં દ્રવ્યસેવાનું સ્વરૂપ માત્ર એક ગાથામાં પ્રસ્તુત કરે છે તે જોઈએ : **દ્રવ્યસેવ વંદન નમનાદિક, અર્યન વળી ગુણગ્રામોજી, ભાવ અભેદ થવાની ઈલા, પરભાવે નિષ્કામોજી. શ્રી૦૨**

શબ્દાર્થ : પ્રભુને વંદન, નમન, પૂજન કરવું તેમ જ તેમના ગુણગ્રામ કરવા એ દ્રવ્યસેવા છે, જેમાં પરભાવ પ્રત્યે નિષ્કામપણું છે અને પ્રભુ સાથે ભાવ-અભેદતા સાધવાની ઈચ્છા છે. (અર્યન = પૂજન; ગુણગ્રામોજી = ગુણોનું ગાન, કીર્તન; ઈલા = ઈચ્છા; પરભાવે = પરમાં જતો ઉપયોગ; નિષ્કામો = કામનારહિતપણું)

વિશેષાર્થ : પ્રભુને મંદિરમાં જઈ વંદન, નમન કરીએ, ચૈત્યવંદન કરીએ, અષ્ટદ્રવ્યપૂજા-અર્ચના કરીએ, અભિષેક-પ્રક્ષાલ કરીએ, પ્રભુના ગુણગાન કરતું કીર્તન, સ્તુતિ કરીએ - આ સર્વે મન, વચન, કાયાના યોગથી થતી ક્રિયાઓ હોવાથી તેને દ્રવ્યસેવા કહી છે. પરંતુ અહીં શ્રી દેવચંદ્રજી એક ખાસ ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય અને ચેતવણીરૂપ લાલબત્તી ધરે છે કે આ દ્રવ્યસેવા કરતી વખતે (૧) પરમાત્મા સાથે અભેદ થવાની તીવ્ર ઈચ્છા (ઈહા) હોવી જોઈએ, તેની ઝૂરણા અને ઝંખના હોવી જોઈએ. અર્થાત્ પરાભક્તિ સુધી પહોંચવાના લક્ષ સાથે તે થવી જોઈએ અને (૨) પરભાવનો, પુણ્યાદિનો, લૌકિક ક્ષણિક સુખની કામનાનો ભાવ તેમાં બિલકુલ ન હોવો જોઈએ. નિષ્કામપણે, કોઈ પરદ્રવ્યની અપેક્ષા વિના તે દ્રવ્યસેવા થવી જોઈએ. ટૂંકમાં તે દ્રવ્યસેવા ભાવસેવાના લક્ષથી થતી હોય તો જ તેને દ્રવ્યસેવા કહેવાશે, નહીં તો તે માત્ર શુભક્રિયામાં ખપશે કે જે માત્ર અલ્પ પુણ્યનું કદાચિત કારણ બને, જે સાધકનું લક્ષ નથી. ભાવસેવા એટલે સાધકના અંતરંગ પરિણામોની શુદ્ધિ, જેનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી આગળની ગાથાઓમાં શ્રી દેવચંદ્રજી સમજાવે છે તે જોઈએ :

**ભાવસેવ અપવાદે નૈગમ, પ્રભુ-ગુણને સંકલ્પેજી;
સંગ્રહ સત્તા તુલ્યારોપે, ભેદાભેદ વિકલ્પેજી. શ્રી૦૩**

શબ્દાર્થ : પ્રભુગુણનો સંકલ્પ કરવો તે નૈગમનયની અપેક્ષાએ અપવાદ ભાવસેવા છે. પ્રભુ સાથે ભેદ અને અભેદતાના વિકલ્પ સહિત, મારી આત્મસત્તા પ્રભુ સમાન છે એવી તુલના અને આરોપણ કરવું તે સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ અપવાદ ભાવસેવા છે. (સત્તા = આત્મસત્તા, તુલ્યારોપે = તુલના અને આરોપણ કરવું. બીજા શબ્દોના અર્થ વિશેષાર્થમાં જ સમાવી લીધા છે.)

વિશેષાર્થ : હવે આ ગાથાથી નય-વિવક્ષા શરૂ થાય છે. સૌ પ્રથમ તો શ્રી દેવચંદ્રજી ભાવસેવાના

બે પ્રકાર બતાવે છે : (૧) અપવાદ ભાવસેવા, જેને ગાથા ૩ થી ૫ સુધી સાત નય દ્વારા રજૂ કરી છે અને (૨) ઉત્સર્ગ ભાવસેવા. તેને પણ ગાથા ૬, ૭, ૮માં સાત નય દ્વારા રજૂ કરી છે. આ બંને પ્રકારની સમજણ જો કે ગાથા ૮માં આપી છે છતાં અહીં જ તે સમજી લઈએ, જેથી આગળની નય - વિવક્ષા સમજવી સહેલી પડે.

જિનેશ્વરની ભક્તિ આદિ આત્માના વિશુદ્ધ પરિણામ જે (સ્વાત્મોપલબ્ધિરૂપ કાર્યના) કારણરૂપે છે, તેને 'અપવાદ ભાવસેવા' કહેવાય છે. અને જ્યાં સ્વાત્મોપલબ્ધિરૂપ કાર્ય થઈ ચૂક્યું છે તેવા આત્માના શુદ્ધ પરિણામ તેને 'ઉત્સર્ગ ભાવસેવા' કહેવાય છે. આમ, અપવાદ અને ઉત્સર્ગ ભાવસેવા વચ્ચે કારણ-કાર્ય સંબંધ છે. અપવાદ ભાવસેવા તે કારણ અને ઉત્સર્ગ ભાવસેવા તે કાર્ય. અહીં ગાથા-૩માં અપવાદ ભાવસેવાને બે નયથી રજૂ કરી છે - નૈગમનય અને સંગ્રહનય.

નૈગમનયથી અપવાદ ભાવસેવા : નૈગમનય એટલે જેમાં લોકદષ્ટિનો, લોકરૂઢિનો સ્વીકાર હોય તેવો દષ્ટિકોણ. કોઈ પદાર્થ, ક્રિયા આદિમાં ભૂત-ભાવિ આદિનો વર્તમાનની જેમ સંકલ્પવિશેષ કરવો તેને નૈગમનય કહે છે. જેમ કે ભાવિમાં તીર્થકર થનાર મહાત્મા શ્રેણિકને હમણાં જ તીર્થકર કહેવા તે ભાવિ નૈગમનય છે. એ જ રીતે અહીં જિનભક્તિનો અનુરાગી સાધક ભાવિમાં થનારી ઘટનાનો હમણાં જ સંકલ્પ કરે છે, કે “પ્રભુગુણને સંકલ્પેજી” - મારામાં પ્રભુ જેવા ગુણો પ્રગટે. વર્તમાનમાં ભાવિનો સંકલ્પ તેથી નૈગમનય અને આવો સંકલ્પ તે સાધકનો અંતરંગ આત્મ-પરિણામ હોવાથી તે ભાવસેવા છે. હજુ તે ગુણો પ્રગટયા ન હોવા છતાં તેનો સંકલ્પમાત્ર પણ એક ઉત્તમ ભાવ હોવાથી તેને ભાવસેવા કહેવાની ઉદારતા તે નૈગમનય અને આગળ ઉપર તે ગુણો પ્રગટવારૂપ

કાર્યસિદ્ધિનો આવો સંકલ્પ તે કારણરૂપ બનતો હોવાથી તે ‘અપવાદ ભાવસેવા’. આ સંકલ્પ તે કંઈ કલ્પના નથી, પણ અંતરંગ આત્મબળ છે. સંકલ્પરૂપ કારણ આપીશું તો ક્યારેક પ્રભુ જેવા થવાનું કાર્ય બનશે ને ! આવી સુંદર પ્રેરણા અને ઉત્સાહ આ ‘નૈગમનયથી થતી ‘અપવાદ ભાવસેવા’માંથી મળે છે.

સંગ્રહનયથી અપવાદ ભાવસેવા : સંગ્રહનય એટલે બે કે વધારે વસ્તુઓમાં રહેલા ભેદને ગૌણ કરી તે સર્વમાં રહેલી સમાનતાને, સામાન્ય ગુણોને મુખ્ય કરે, ગ્રહણ કરે તે સંગ્રહનય. સાધક પ્રભુભક્તિ કરતાં નિરંતર પ્રભુ સાથે પોતાની તુલના કરે છે. અને ત્યારે “ભેદાભેદ વિકલ્પેજી” – પ્રભુની પરમાત્મદશા અને પોતાની પામરદશા વચ્ચેનો ભેદ તેમ જ પ્રભુની ચૈતન્યસત્તા જેવી મારી ચૈતન્યસત્તા છે એમ અભેદતા - એ રીતે પહેલાં તો ભેદ-અભેદતાના વિકલ્પો તેને હોય છે. પરંતુ પ્રભુ સાથે એકત્વ સાધવા “હું પ્રભુ જેવો”; “સહજાત્મસ્વરૂપ પરમગુરુ” - પરમાત્મા અને સદ્ગુરુ જેવો જ હું સહજ-આત્મસ્વરૂપ, એમ પ્રભુ સાથેની સમાનતાને મુખ્ય કરે છે. “સંગ્રહ સત્તા તુલ્યારોપે” – મારી આત્મસત્તા શક્તિ અપેક્ષાએ પ્રભુ જેવી જ છે એવું તુલનાત્મક આરોપણ કરી પ્રભુની પ્રગટ સત્તા સાથે પોતાની અપ્રગટ સત્તાને સરખાવવી અને એ રીતે પ્રભુ સાથે જે સામ્ય છે તેનું ચિંતન કરવું તે છે ‘સંગ્રહનયથી અપવાદ ભાવસેવા’. પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈ આ નયને એક સુંદર દૃષ્ટાંતથી સમજાવે છે કે એક વ્યક્તિએ ૫૦૦ રૂ.ની નોટ ખીસામાંથી વાપરવા માટે બહાર કાઢી છે અને બીજાએ ૫૦૦ રૂ.ની નોટ ખીસામાં રાખી મૂકી છે. - એમ માત્ર પ્રગટતા, અપ્રગટતાનો જ ભેદ છે, સત્તા અપેક્ષાએ કોઈ ભેદ નથી ! “હું પ્રભુ જેવો જ છું” – એવો ભાવ લાવવાથી પોતાની પામરતાને પ્રભુતામાં

પલટાવવાનો એક અદમ્ય ઉત્સાહ અને વીર્યબળ જાગે છે. સંગ્રહનયની દૃષ્ટિએ થતી આ ભાવસેવા આગળની આત્મસિદ્ધિરૂપ કાર્યમાં કારણભૂત હોવાથી તેને ‘અપવાદ’ ભાવસેવા કહી છે. હવે આગળની ગાથામાં વ્યવહારનય અને ઋજુસૂત્રનય વડે શ્રી દેવચંદ્રજી અપવાદ ભાવસેવાનું સ્વરૂપ સમજાવે છે તે જોઈએ :

વ્યવહારે બહુમાન જ્ઞાન નિજ, ચરણે જિનગુણ રમણાજી;
પ્રભુગુણ આલંબી પરિણામે, ઋજુપદ ધ્યાન સ્મરણાજી.

શ્રી૦૪

શબ્દાર્થ : પોતાના જ્ઞાનમાં પ્રભુનું બહુમાન થાય અને જિનેશ્વરના ગુણોરૂપ ચરણકમળમાં રમણતા થાય તે વ્યવહારનયથી ભાવસેવા છે અને આમ પ્રભુના ગુણોના આલંબન લઈને ધ્યાન અને સ્મરણ દ્વારા સ્વ-આત્માના શુદ્ધ પરિણામ થાય તે ઋજુસૂત્રનયથી ભાવસેવા છે.

વિશેષાર્થ : સંગ્રહનયમાં સમાનતા મુખ્ય હતી તો હવે વ્યવહારનયમાં સાધકના અને પ્રભુ વચ્ચેના ભેદને, તફાવતને મુખ્ય કરી ભક્તિ થાય છે. પોતાની પામરદશાની સામે પ્રભુની સર્વજ્ઞતા અને વીતરાગતારૂપ દશા તેમજ પ્રભુની દેશનારૂપ હિતોપદેશીપણાના ઉપકારનું જ્યારે સ્મરણ થાય છે, ત્યારે સાધકને પ્રભુ પ્રત્યે અત્યંત બહુમાન જાગે છે. પ્રભુ પ્રત્યે પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને અર્પણતાના ભાવથી જે ભાવોલ્લાસ જાગે છે તેના દ્વારા તે પ્રભુના ગુણોરૂપી ચરણકમળમાં રમણતા કરે છે, તન્મય થાય છે. પ્રભુના ગુણોને અનુસરનારા સાધકના નિજ જ્ઞાનાદિ ગુણોના પરિણામ તે વ્યવહારનયથી પ્રભુની અપવાદ ભાવસેવા છે. વ્યવહારનય એટલા માટે કે અહીં (૧) પ્રભુની અને પોતાની દશા વચ્ચેના ભેદને મુખ્ય કર્યો છે અને (૨) પ્રભુરૂપી પરદ્રવ્યનું અહીં અવલંબન છે.

ઋજુસૂત્રનય એટલે સરળનય, જે ભૂત,

ભવિષ્યની અપેક્ષા ન રાખતા માત્ર વર્તમાન પર્યાયને જ લક્ષમાં લઈ કથન કરે છે. જેમ કે, જે રાજ્ય કરી રહ્યો છે તે જ રાજા. રાજકુંવરને ભવિષ્યનો રાજા માની તેને આ નય રાજા કહેતો નથી. પ્રભુનું અવલંબન લઈને હવે સાધક એક પગલું આગળ વધી નિજાત્માનું અવલંબન લ્યે છે. ધ્યાન અને આત્મસ્મરણ દ્વારા સાક્ષીભાવના અભ્યાસથી આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરે છે તે ઋજુસૂત્રનયથી ભાવસેવા છે. કારણ કે ધ્યાન અને સાક્ષીભાવ દ્વારા થતી સાધકની તે વર્તમાન પરિણતિ છે. હવે આગળ ગાથા-પમાં શ્રી દેવચંદ્રજી અપવાદ ભાવસેવા છેલ્લા ત્રણ નય-દ્વારા રજૂ કરે છે :

શબ્દે શુકલ ધ્યાનારોહણ, સમભિરૂઢ ગુણ દશમેજી;
બીએ શુકલ અવિકલ્પ એકત્વે,

એવંભૂત તે અમમેજી. શ્રીંપ

શબ્દાર્થ : શુકલ ધ્યાન પર આરોહણ તે શબ્દનયથી, દશમા ગુણસ્થાને સમભિરૂઢનયથી ને બીજું શુકલધ્યાન જ્યાં નિર્વિકલ્પ, નિર્મમ, સમાધિરૂપ સ્વરૂપ સાથે એકત્વતા છે તે એવંભૂતનયથી અપવાદ ભાવસેવા છે.

વિશેષાર્થ : હવેના ત્રણ નયથી થતી અપવાદ ભાવસેવાનો શ્રી દેવચંદ્રજીએ સાધકના ગુણસ્થાન સાથે સંબંધ કર્યો છે. (એ દષ્ટિએ ઉપરોક્ત વ્યવહારનયથી થતી ભાવસેવામાં શ્રાવકના સ્વાધ્યાય, ભક્તિ, પૂજા આદિનો સમાવેશ થતો હોવાથી તે પાંચમા ગુણસ્થાને અને ઋજુસૂત્રનયથી થતી ભાવસેવામાં ધ્યાનની મુખ્યતા હોવાથી તે મુનિદશાનું છંદુ અને સાતમું ગુણસ્થાન એમ લઈ શકાય.) હવે શબ્દનય, સમભિરૂઢનય અને એવંભૂતનયથી ગણિશ્રી અપવાદ ભાવસેવાનું જે સ્વરૂપ બતાવે છે તે જોઈએ.

આચાર્યશ્રી વિજય કલાપૂર્ણ સૂરીશ્વરજી આનું ટૂંકું વિવેચન કરતાં લખે છે, “શ્રી અરિહંત પરમાત્માના શુદ્ધ દ્રવ્યના આલંબન વડે પૃથક્ત્વ-

વિતર્કસપ્રવિચારરૂપ પ્રથમ પ્રકારનું શુકલધ્યાન ધ્યાવવું તે શબ્દનયની અપેક્ષાએ અપવાદ ભાવસેવા છે.” શ્રેણી આરોહણ કરતાં ૮મા ગુણસ્થાને પ્રથમ શુકલધ્યાન હોય છે. જે અર્થ મનમાં ધાર્યો હોય તે જ પ્રમાણે યોગ્ય શબ્દનો ઉપયોગ કરવો તેને શબ્દનય કહે છે. કારણરૂપ અપવાદ ભાવસેવાનો ખરો અર્થ શુકલધ્યાનના પહેલા તબક્કામાં પ્રગટ થતો હોવાથી તે ભાવસેવા શબ્દનયની અપેક્ષાએ કહી. સમભિરૂઢનય શબ્દનું વધારે સ્પષ્ટીકરણ માંગે છે. આ નય એક શબ્દના અનેક અર્થોમાંથી મુખ્ય જે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો હોય તેને જ ગ્રહણ કરી બાકીનાને ગૌણ કરે છે. દશમા સૂક્ષ્મસાંપરાય ગુણસ્થાને માત્ર અત્યંત સૂક્ષ્મ લોભ કષાય છે અને જો ક્ષપકશ્રેણી ચઢે તો તુરત તેનો નાશ થવાનો છે એ દષ્ટિએ ભાવસેવાના અર્થની અહીં વધુ સ્પષ્ટતા હોવાથી ગણિશ્રી દેવચંદ્રજી દશમા ગુણસ્થાનને સમભિરૂઢનયની અપેક્ષાએ અપવાદ ભાવસેવા કહે છે. એવંભૂતનય : જે શબ્દનો જે ક્રિયારૂપ અર્થ છે, તે ક્રિયા જ્યારે થતી હોય ત્યારે જ તે પદાર્થને ગ્રહણ કરનાર તે એવંભૂતનય છે. જેમ કે પૂજારી જ્યારે પૂજા કરતો હોય તે સમયે જ પૂજારી કહેવો, અન્ય સમયમાં ન કહેવો તે એવંભૂતનયથી પૂજારી. એ જ રીતે બારમા ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાને જ્યાં બીય એટલે શુકલધ્યાનનો બીજો પ્રકાર વર્તે છે ત્યાં નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ છન્નસ્થ વીતરાગદશા હોવાથી ‘તે સમયની’ ભાવસેવા તે એવંભૂતનયની અપેક્ષાએ અપવાદ ભાવસેવા છે.

આમ, ઉપરોક્ત સાતે નયમાં થતી ભાવસેવા તે સર્વેને અપવાદ ભાવસેવા તરીકે ગણિશ્રી દેવચંદ્રજીએ પ્રસ્તુત કરી. ત્યારબાદ આ જ સાત નયથી ‘કાર્યસિદ્ધિરૂપ’ ઉત્સર્ગ ભાવસેવાનું સ્વરૂપ આગળની ગાથાઓમાં આવશે, જે યથાવસરે વિચારીશું.

(ક્રમશઃ)

શ્રાવકાચાર (એકદેશ ચારિત્ર)

(ક્રમાંક - ૧૬)

જા.બ.શ્રી સુરેશજી

(ગતાંકથી ચાલુ...)

શ્રાવકની પ્રતિમાઓ

(૧૧) ઉદ્દિષ્ટત્યાગ પ્રતિમા :- પોતાને લક્ષ્યમાં રાખીને અન્યો દ્વારા બનાવેલ આહારનો ત્યાગ કરવો ઉદ્દિષ્ટત્યાગ પ્રતિમા છે. અર્થાત્ આ પ્રતિમાના ધારી શ્રાવક ન તો પોતાના માટે સ્વયં આહાર બનાવે છે અને ન તો તેમને લક્ષ્યમાં રાખીને અન્ય દ્વારા બનાવેલ આહાર લે છે. એવો સાધક અતિથિ બનીને યોગ્ય ઘરોમાં ભિક્ષાટન માટે જાય છે. જ્યાં પણ તેમને પોતાને યોગ્ય પ્રાસુક આહાર આદર-સત્કાર-પૂર્વક મળી જાય છે, તેમના ઘરમાં તેઓ પૂર્વ આયોજન વિના આહાર ગ્રહણ કરે છે. આ પ્રતિમા સાધકની દેહ તથા ઈન્દ્રિયવિષયો પ્રત્યે અતિઉદાસીનતા તથા અસાધારણ સંતોષવૃત્તિની પરિચાયક છે. આહાર સિવાય અન્ય સર્વ દેહને પોષણ કરનારા પરિબ્રહ્મોનો તો પહેલા જ ત્યાગ કરી દીધો છે, હવે દેહાસક્તિને પોષણ કરી શકે એવા આહાર તથા વસ્ત્ર બે જ સાધન બચ્યા છે તેમના પ્રત્યે પણ સાધક હવે ઉદાસીન થઈ જાય છે. પોતાના માટે સ્વયં ભોજન બનાવતા નથી. ભીક્ષા દ્વારા જ કામ ચલાવે છે, ભીક્ષામાં પણ તેમના નિમિત્તથી ન બનાવ્યું હોય તથા તથારૂપ શુદ્ધ સાત્ત્વિક આહાર હોય, તેમાં પણ દાતા દ્વારા વિનય-ભક્તિપૂર્વક-હૃદયથી અપાય તો જ, લોકલાજ કે દબાવમાં આવીને ન દીધો હોય એવા જ આહારને આ પ્રતિમાધારી ગ્રહણ કરે છે. આ બધી અનુકૂળતાઓ સદાય મળવી મુશ્કેલ છે તેથી ક્યારેક - ક્યારેક આહારનો અલાભ પણ થાય છે પરંતુ તેને તપનો અવસર માનીને શાંતભાવથી ધર્મધ્યાનમાં

મન લગાવીને વિશેષ કર્મનિર્જરા કરે છે. વસ્ત્રોમાં એક લંગોટી તથા એક ચાદર બે જ વસ્ત્ર રાખે છે. વાસણમાં માત્ર એક જ પાત્ર ભોજન માટે રાખે છે. આવો સાધક મુખ્યરૂપથી ગૃહત્યાગ કરીને મુનિસંઘમાં રહે છે. પોતાના જ્ઞાન, ધ્યાન, તપમાં વૃદ્ધિ તથા સંઘસ્થ સાધુઓની યથાયોગ્ય સેવા આ બે પ્રધાન કાર્ય આ પ્રતિમાધારી શ્રાવકના હોય છે. એમને ક્ષુલ્લક અને એલક એમ બે નામોથી જાણવા. પરંતુ એલકની સર્વ ક્રિયાઓ મુનિ જેવી હોય છે. અંતર માત્ર એક લંગોટીનું જ હોય છે. ક્ષુલ્લક બે વસ્ત્ર રાખે છે, એલક એક વસ્ત્ર રાખે છે, ક્ષુલ્લક ભોજન માટે એક પાત્ર રાખે છે, એલક કરપાત્રી હોય છે. ક્ષુલ્લક બેઠા-બેઠા ભોજન કરે છે, એલક મુનિની જેમ ઊભા-ઊભા અથવા બેસીને પણ ભોજન કરી શકે છે. ક્ષુલ્લક વિહારાદિ માટે વાહનનો ઉપયોગ કરી શકે છે, એલક વાહનનો ઉપયોગ કરતા નથી. તેઓ પાદવિહારી હોય છે. ક્ષુલ્લક માટે કેશલોચનો નિયમ નથી, એલક નિયમથી કેશલોચ કરે છે. બન્ને શ્રાવકની જ શ્રેણીમાં આવે છે, બન્ને પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી જ હોય છે, પરંતુ એલકની વિશુદ્ધિ ક્ષુલ્લકથી વધારે હોય છે. ક્ષુલ્લક ઉત્કૃષ્ટ તથા એલક સર્વોત્કૃષ્ટ શ્રાવકની ગણતરીમાં આવે છે. હકીકતમાં આ દશા મુનિપણની અતિનિકટની છે. આવો સાધક કોઈપણ સમયે મહાવ્રતોને ધારણ કરીને પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયોનો નાશ કરી શકે છે. આવો શ્રાવક આદરણીયથી પૂજનીય થાય છે.

આશય એ છે કે જેટલા-જેટલા વિષયોનો સંકલ્પપૂર્વક ત્યાગ કરવામાં આવે તેટલી-તેટલી અંતરંગ વાસનાઓની કમી થઈ જવાથી ઉપયોગ

પણ ધર્મ ન થઈ શકે એવું) ઈત્યાદિમાં જ્યારે એમ લાગે કે થોડા દિવસો કે મહિનાઓમાં આ દેહ અવશ્ય છૂટી જ જશે ત્યારે ક્રમશઃ આહારાદિનો ત્યાગ કરીને શાંતભાવથી દેહ ત્યાગ કરવો તે વિચાર સમાધિમરણ કહેવાય છે.

● સંલેખના ક્યારે લેવી જોઈએ ?

સંલેખના બે જ પરિસ્થિતિમાં લેવી જોઈએ. એક તો જ્યારે એવું લાગે કે આ દેહ થોડી મિનિટો, કલાકો, દિવસો કે મહિનાઓમાં અવશ્ય છૂટવાનો જ છે. તેનું કારણ ઉપસર્ગ, રોગ, વૃદ્ધત્વ આદિ કંઈપણ હોઈ શકે. એવી પરિસ્થિતિમાં સંલેખના વ્રત લઈને સમાધિપૂર્વક દેહત્યાગ કરવો જોઈએ તથા બીજું જ્યારે શરીરથી થોડું પણ ધર્મકાર્ય ન થઈ શકે ત્યારે. આમાં નિકટ ભવિષ્યમાં તો દેહ છૂટવાની સંભાવના તો નથી પરંતુ દેહ ધર્મકાર્યમાં કાંઈ પણ ઉપયોગી સિદ્ધ ન થાય અને ઊલટો રાગ-દ્વેષનું નિમિત્ત બની રહે એવા સમયમાં દેહત્યાગ કરવાની અનુમતિ મહાપુરુષો દ્વારા કરાઈ છે. જેમ કે કોઈ વ્યક્તિના આખા શરીરમાં લકવો થઈ ગયો છે, માત્ર સૂતો જ રહે છે તથા સ્મૃતિનો પણ ઘણો લોપ થઈ ગયો છે, માત્ર બીજાના સથવારે જ જીવન ચાલતું હોય, ધર્મકાર્ય થોડું પણ ન થઈ શકે, આખો દિવસ આર્ત - રોદ્રધ્યાન, અપધ્યાન આદિ જ ચાલતું રહે તો એવા સમયમાં સંલેખનાવ્રત લઈને પ્રાણોત્સર્ગ કરવો જોઈએ એવી ધર્મજ્ઞોની આજ્ઞા છે.

★ સંલેખનાની વિધિ :-

વિધિપૂર્વક શરીર અને કષાયોને કૃશ કરીને શાંત, વીતરાગભાવથી દેહત્યાગ કરવો તે સંલેખનાનું મૂળ પ્રયોજન છે. કષાયોને કૃશ કરવાના ઉપક્રમમાં સર્વપ્રથમ સાધકે જગતના સર્વજીવોથી બુદ્ધિપૂર્વક - અબુદ્ધિપૂર્વક આ જન્મમાં અથવા પૂર્વ

જન્મોમાં જે-જે દોષ થયા હોય તે બધાની ક્ષમાયાચના કરવી જોઈએ. સર્વ જીવમાં નિર્વેરબુદ્ધિ કરીને મૈત્રીભાવ સ્થાપિત કરવો જોઈએ. ત્યારબાદ પોતાના પરિવાર, કુટુંબ, મિત્રો આદિ સર્વથી રાગ બંધનો તોડીને કોઈ વીતરાગી સંત કે સંઘમાં જઈને અથવા દેશ-કાલાનુસાર કોઈ નિવૃત્તિક્ષેત્ર, આશ્રમ આદિમાં જઈને સત્સંગીઓ કે કોઈ સત્પુરુષના શરણમાં જઈને તેમને સંલેખનાવ્રત માટે નિવેદન કરવું જોઈએ. વ્રતની અનુમતિ મળી જાય ત્યારબાદ તેમના સામે આપણા આખા જીવનના ગુપ્ત શલ્યોને કાઢવા જોઈએ અર્થાત્ આપણે જે જે પણ ગુપ્તપથી અનૈતિક આચરણ કર્યા હોય તેને હૃદય ખોલીને તેમના સામે પ્રસ્તુત કરવા અને તે બધાની આલોચના કરીને પોતાના મનની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. પછી અન્ય જે પ્રગટ પાપ થયા હોય તેની પણ આલોચના કરવી જોઈએ. જો આપણે પૂર્વમાં વ્રતી હોઈએ તો જીવનભર વ્રતોમાં જે દોષ લાગ્યા હોય તેની આલોચના કરવા યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરવું જોઈએ. પછી પૂર્વમાં જ્યારે વ્રત લેતા સમયે સંકલ્પપૂર્વક વિષયોનો ત્યાગ કર્યો હતો તેવી રીતે જ હવે કષાયોના ત્યાગનો સંકલ્પ લેવો અર્થાત્ હવે, હું મૃત્યુપર્યંત પૂર્વ કર્મોદયથી ગમે તેટલા તીવ્ર મોહાદિ કે ક્રોધાદિ કષાયોનો ઉદય થાય પરંતુ તેમાં પ્રવર્તન નહીં જ કરું અર્થાત્ તેમને યેન-કેન પ્રકારે ઉપશમિત કરી દઈશ. પરંતુ તેની બહારથી અભિવ્યક્તિ તો ક્યારેય થવા દઈશ નહીં આ પ્રકારે કષાય ત્યાગનો સંકલ્પ લેવો જોઈએ અને તેના નિરતિચાર પાલન માટે કષાયોત્પત્તિના બધા નિમિત્તોનો ત્યાગ કરીને સત્સંગ કે સત્પુરુષના આશ્રયમાં રહેવું જોઈએ. આ કષાય કૃશ કરવાની વિધિ છે.

શરીરને કૃશ કરવા માટે ક્રમશઃ ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. પ્રથમ ખાદ્ય અર્થાત્ રોટલી, શાક, ભાત આદિનો ત્યાગ કરવો જોઈએ (અનુસંધાન પાના નં. ૧૪ પર...)

જ્ઞાનીઓએ શરીરને રોગોનો ભંડાર અને વેદનાની મૂર્તિ કહેલ છે. આપણા શરીરમાં સાડાત્રણ (૩.૫) કરોડ રોમ છે અને પ્રત્યેક રોમ પર આશરે પોણા બે (૧.૭૫) રોગ ગણતા કુલ ૫,૬૮,૯૯,૫૮૪ રોગોની સંભાવના આપણા શરીરમાં શાસ્ત્રકાર જણાવે છે.

મનુષ્યના શરીરમાં પેટ એ અગત્યનું અંગ છે. તે સર્વ ખોરાકનો સંગ્રહ અને શક્તિના સંચારનું કેન્દ્ર છે. કોઈપણ રોગના મૂળમાં પેટની ખરાબી કામ કરતી હોય છે. તેથી જ વૈદ્યો (મુખ્યપણે) અને ડોક્ટરો (ગૌણપણે) આવી પરિસ્થિતિમાં સૌથી પહેલા જુલાબ અને એનીમાથી પેટની સાફસૂફી કરાવે છે ! અહીં આચાર્યશ્રી જલોદર જેવા, તે સમયે અસાધ્ય ગણાતા પેટના રોગની વાત કરે છે. તે પરથી (હાલના કેન્સર કે ટી.બી. જેવા) અન્ય રોગો વિષે પણ સમજી લેવું. ઘણા રોગોની ઉત્પત્તિના કારણોમાં જલની પ્રધાનતા હોય છે. અશુદ્ધ (તરતી કે ઓગળેલી, નાની કે મોટી, પૌદ્ગલિક કે જૈવિક આદિ અશુદ્ધિવાળું) પાણી, વિષાકૃત પાણી, કસમયે ઉપયોગમાં લેવાતું પાણી, વિરુદ્ધ આહાર-પાણી, વગેરે પ્રકારના પાણી ઘણા રોગોનું કારણ બને છે.

પંચ મહાભૂતોમાં જીવને પાણીનો આધાર વિશેષ છે. આપણા શરીરના વિવિધ અંગો-અવયવોમાં ૩૧ થી ૮૨ % અને પૂરા શરીરમાં લગભગ ૬૦ % પાણી હોય છે. આ રીતે વિચારીએ તો સમજાય છે કે મનુષ્યે ગાળેલું, ઉકાળેલું અને શુદ્ધ નિર્દોષ(પાસુક) જળ વાપરવું જોઈએ, જેથી અહિંસાના પાલન ઉપરાંત જળજન્ય રોગોથી બચી જવાય. જૈન ધર્મમાં રાત્રે ભોજન-પાણી નિષિદ્ધ ઘણું મહત્ત્વપૂર્ણ છે. જલોદરનો અર્થ જલના ઉદરમાં રહેલા રોગો અથવા ઉદરમાં રહેલું અશુદ્ધ રોગયુક્ત જળ એમ થઈ શકે. અશુભ કર્મના વિપાકથી જળ ઘણા રોગોનું નિમિત્ત બને છે. જલોદર સ્વયં એક એવો રોગ છે કે જે આયુર્વેદમાં મહારોગ ગણાય

છે.

રોગથી મનુષ્ય પીડા પામે છે અને હેરાન-પરેશાન થાય છે. વળી, મહારોગ થયો હોય તો પૈસે-ટકે પણ ખુવાર થઈ જાય છે, અને છેવટે કરુણરીતે મૃત્યુને ભેટે છે. આથી (મહા)રોગની ગણના મનુષ્યના એક મહાશત્રુ તરીકે થાય છે અને મનુષ્યોને રોગ (પરિણામે મૃત્યુ અને અજ્ઞાત પરલોક) વિષે બહુ મોટો ભય હોય છે. આવા રોગોથી બચવું હોય તો શ્રી જિનેશ્વરદેવના ચરણનું શરણ લેવું જોઈએ અને તેની ધૂલી (૨૪) મસ્તકે ચડાવીને તેનો શરીર પર લેપ કરવો જોઈએ. માનતુંગાચાર્યે અહીં મહારોગો પૈકી જલોદરનો દાખલો લીધો છે. કોઈને (૧) ભયંકર જલોદરનો રોગ થયો હોય, (૨) તે તેના ભારથી કમરેથી વાંકો વળી ગયો હોય, (૩) તેની દશા અતિ શોચનીય થઈ ગઈ હોય, (૪) હાથ-પગ ગળી ગયા હોય, (૫) શરીર તદ્દન અશક્ત બની ગયું હોય, (૬) અસહ્ય વેદના હોય અને (૭) તેણે જીવવાની આશા છોડી દીધી હોય, છતાં જો તે ભક્તિભાવપૂર્વક શ્રી જિનેશ્વરદેવના ચરણરૂપી ૨૪ પોતાના શરીર પર લગાવે તો રોગ દૂર થઈને તે સ્વરૂપવાન થઈ જાય છે.

અન્ય સંતોએ પણ કહ્યું જ છે કે,

“પ્રભુ નામકી ઔષધિ, ખરી ખાંતશું ખાય;
રોગ પીડા વ્યાપે નહિ, સબ સંકટ મીટ જાય.”

પરમાર્થ વિચારતા, જેમ શરીરને વિકૃત કરવામાં જલોદર દરદ છે તેમ આત્માને વિકૃત કરવામાં કર્મ છે. કર્મરોગથી પીડાતો જીવ ૮૪ લાખ જીવયોનીના વિવિધ શરીરોની વિકૃતિ (આકૃતિ) ધારણ કરે છે. એવો આત્મા પણ જો પ્રભુનું શરણું લે, અર્થાત્ સર્વભાવ પ્રભુને અર્પણ કરી વર્તે તો અત્યુત્તમ અવસ્થા-મોક્ષગતિને પામે છે. પ્રભુના શરણે જતા, જેને જીવવાની આશા રહી નથી તેવો

(૪) વર્તમાન શુભ કર્મો અને ભૂતકાળના શુભ કર્મો : ઉચ્ચ સ્થિતિ, ધર્મપ્રાપ્તિ, સાધનાવિકાસ.

રોગ માત્ર અશુભ કર્મોનું ફળ છે. અહીં જે વિષમ રોગ (જલોદર)નો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે વર્તમાનકાળના અને ભૂતકાળના એમ બંને પ્રકારના અશુભ કર્મોનું પરિણામ છે (ઉપરનો પહેલો પ્રકાર). બંને પ્રકારના અશુભ કર્મો ભેગા થાય ત્યારે રોગ મહારોગ બની જાય છે. રોગની બે અવસ્થા છે : સાધ્ય અને અસાધ્ય. અસાધ્ય રોગ સામાન્ય ઉપચાર કે વૈદ્ય-ડોક્ટરની મર્યાદાને ઓળંગી જાય છે. આવો મહારોગ કોઈને ગણકારતો નથી અને એ તીવ્ર અશુભ કર્મનું પરિણામ છે. તેને અશાતાવેદનીય કર્મ કહે છે.

ભગવતીસૂત્રમાં ગૌતમ સ્વામી મહાવીર ભગવાનને પૂછે છે કે, હે પ્રભુ ! જીવ અશાતાવેદનીય કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? ભગવાન મહાવીર પોતાના શ્રીમુખે જવાબ આપે છે, કે હે ગૌતમ ! જીવોને મારવાથી, ઉપદ્રવ કરવાથી, દુઃખ આપવાથી, દુભાવવાથી, પરિતાપ ઉપજાવવાથી કે પ્રાણાતિપાત(પ્રાણહરણ) કરવાથી અશાતા વેદનીય કર્મ બંધાય છે. પરિણામે રોગ, મહારોગ અને પીડા પામે છે.

પ્રતિપક્ષી પ્રશ્નના જવાબમાં ભગવાન કહે છે કે જીવોનું રક્ષણ કરવાથી, તેમને શાતા ઉપજાવવાથી, ઉપદ્રવાદિ દૂર કરવાથી શાતા વેદનીય કર્મ બંધાય છે. પરિણામે પીડા શાંત થઈને રોગ દૂર થાય છે.

ઉપરના વિવરણથી જાણી શકાય છે કે રોગીના વર્તમાનકાલીન કર્મો (અશુભ ભાવો) અને ભૂતકાલીન કર્મો (દુર્ભાગ્ય)ના દોષોથી મહાવ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો છે. હવે જુઓ, આ મહારોગ અસાધ્ય છે અને બાહ્ય ઉપચાર કાંઈ કરી શકે તેમ નથી. અહીં માનતુંગાચાર્ય વર્તમાનકાળના અશુભ કર્મોનું

પરિવર્તન કરીને શુભ કર્મોનો પ્રપાત કરી રહ્યા છે. આ એક એવો ઉપચાર છે કે જે ભૂતકાળના અશુભ કર્મોનો નાશ (સંક્રમણ) કરી શકે છે. આ ઉપચાર છે : પ્રભુની ચરણધૂલી (નામસ્મરણ, આજ્ઞાભક્તિ, શ્રદ્ધા-સમર્પણતા)નો સ્વીકાર કરીને એ ધૂલીરૂપ અમૃતથી (જ્ઞાનરૂપી) દેહને લોપાયમાન કરે તો (મિથ્યાત્વરૂપી) રોગ પલાયન થાય જ છે. સાથે સાથે ધૂલીરૂપ અમૃત એવા શુભ કર્મોનો ઉદય કરે છે કે રોગીને કામદેવ જેવું રૂપ (સમકિત) પ્રાપ્ત થાય છે.

આચાર્યશ્રી કમશઃ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના ઉપદ્રવ (હાથી, સિંહ, અગ્નિ, સર્પ, યુદ્ધ, સમુદ્ર) અભિવ્યક્ત કરી રહ્યા છે પરંતુ તે બધાનો સળંગ એક જ પ્રકારનો ઉપચાર પ્રદર્શિત કરીને ભક્તિયોગને ઓપ આપ્યો છે : ક્યાંક પ્રભુનું નામસ્મરણ, ક્યાંક પ્રભુનું નામકીર્તન, ક્યાંક દેવાધિદેવની કૃપા, ક્યાંક પ્રભુચરણનો આશ્રય... તે જ રીતે આ શ્લોકમાં પણ ચરણધૂલીનું કથન કરીને સમાન ભક્તિરસ વહાવ્યો છે. રોગ (ઉપદ્રવો, ભય)ની જેટલી વિશેષતા બતાવી છે તેના કરતા આ દિવ્ય ઉપચારની મહત્તા અધિક છે. અહીં તેમણે બે પક્ષ દર્શાવ્યા છે : એક તરફ મહારોગ અને સામાપક્ષે દિવ્ય ઉપચાર. મહારોગે દેહને વાંકો વાળીને કદરૂપો બનાવી દીધો છે, જ્યારે આ દિવ્ય ઉપચાર દેહને કામદેવનું રૂપ આપે છે.

આ શ્લોકમાં અશુભ કર્મો (પૂર્વ કુપ્રારબ્ધ, દુર્દૈવ)ની સામે શુભ કર્મો (વર્તમાન સત્પુરુષાર્થ)નો મોરચો છે. શુભ કર્મો (શુદ્ધના લક્ષે અત્યારે કરાતા શુભ ભાવો)ના પ્રહારથી અશુભ કર્મો જર્જરિત થઈ જાય છે. હકીકતમાં સમગ્ર ધર્મસાધના અશુભ કર્મોની સામે શુભ કર્મો દ્વારા જંગ જીતી, છેવટે શુભ-અશુભ બંનેથી વ્યાવૃત્ત થઈ મુક્ત થવા માટે છે.

આ શ્લોકમાં આખું ધર્મશાસ્ત્ર સમાવિષ્ટ થઈ જાય છે. એક તરફ સંસાર (પ્રેય) છે તો બીજી તરફ

પ્રભુના ચરણોનું અવલંબન (શ્રેય) છે. માનતુંગાયાર્યે ભક્તામર સ્તોત્રના પ્રથમ શ્લોકમાં જે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે સાંગોપાંગ જાળવી રાખી છે. ઋષભસ્તુતિના પ્રથમ શ્લોકમાં જ કહ્યું છે કે ભવસાગરમાં ડૂબતા જીવો માટે આપના ચરણદ્વય (યુગ્મ) આધારભૂત છે. (જિનપાદયુગં આલંબનં ભવજલે પતતાં જનાનામ્). તે વાતને ફરી પ્રદર્શિત કરી આ શ્લોકમાં તે જ રીતે ચરણધૂલીને અમૃત કહીને અશુભકર્મરૂપી સંસારને ટાળવાની હિમાયત કરી છે અને ભક્તિનો સમરસ જાળવી રાખ્યો છે.

રોગ દ્વારા શરીરમાં જે કાંઈ પરિવર્તન થાય તે અશુભ નામકર્મનો ઉદય છે પરંતુ તે વખતે જે વેદના થાય છે તે અશાતાવેદનીય કર્મનો પ્રભાવ છે. તે સમયે જીવ (આત્મા) દેહ સાથે એકત્વ (મમત્વ) કરી સંકલેશ અનુભવે તે (મિથ્યાત્વ) મોહનીય કર્મના કારણે છે. પાપ કરવામાં શરીર કરતા મન (ભાવ) વધારે ભાગ ભજવે છે. મનના આધારે જ કર્મની સ્થિતિઓ બદલાય છે.

આ ચરણરજ ફક્ત ચરણની જ રજ નથી પણ પ્રભુના વિશુદ્ધ અને પવિત્ર ચેતન (યથાખ્યાત ચારિત્ર)ને સ્પર્શ પામેલા નિર્મળ પરમાણુના પુંજ છે. જો કોઈ પણ રોગી આ શુભ પુદ્ગલોથી લેપાયમાન થાય, અર્થાત્ આ પુદ્ગલો જો પીડિતને સ્પર્શ કરે તો પીડા દૂર થાય જ છે અને દેવોને દુર્લભ એવું રૂપ પણ પ્રગટે છે.

આ કોઈ ચમત્કાર કે અતિશયોક્તિ નથી. આ કાળમાં પણ એવા ઋદ્ધિધારી મુનિઓ હોય છે કે જેમને એવી લબ્ધિ હોય કે તેમના શરીરને સ્પર્શીને જે હવા આવે તેના વડે (અથવા તેમની ચરણરજથી) રોગ દૂર થઈ જાય. શ્વે. મૂર્તિપૂજક આમ્નાયમાં વાસકેપની પ્રથા અને બધી આમ્નાયમાં સાધુ-સાધ્વી ભગવંતોની આશિષ પાછળ આ જ આશય રહેલ છે કે અશાતા અને (ભવ) રોગ દૂર થઈ જાય.

ભાવના દ્વારા આ શક્ય છે કે જ્યાં આંતરિક સૂક્ષ્મ ક્રિયા કામ કરે છે. પરિણામે શરીર બાહ્ય સ્થૂળ ક્રિયા કરે છે, પરંતુ મૂળમાં, ખાટલાના ચાર પાયા માફક ભક્તના પ્રેમ - શ્રદ્ધા - સમર્પણતા - આજ્ઞાભક્તિ જોઈએ.

અંતમાં સર્વ જીવો પ્રભુની આજ્ઞાભક્તિ-પૂર્વકની ચરણરજ દ્વારા ભવરોગનો નાશ કરે તેવી મંગલ ભાવના સાથે, જિનાજ્ઞાથી કાંઈ વિપરીત લખાયું હોય તો ત્રિવિધે મિચ્છા મિ દુક્કડમ્.

॥ ઐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

॥ શ્રી સદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ ॥

પરમનો સ્પર્શ : માયા મુદ્ધ ન મન મુવા

(પાના નં. ૧૧ પરથી ચાલુ...)

બધા રોગ દૂર થઈ જાય છે.

આ રીતે માયાના ક્ષણભંગુર સુખમાં જગત ડૂબેલું રહે છે. જ્યાં જ્યાં મોહ જાય છે, ત્યાં ત્યાં માયા સદા હાજરાહજૂર થઈ જાય છે. માયાના આ સ્વરૂપને સર્વાંગી રીતે દર્શાવતા સંત કબીર કહે છે,

‘મન તે માયા ઊપજૈ, માયા તિરગુણ રૂપ,
પૌંચ તત્ત્વ કે મેલ મેં, બાંધે સકલ સરૂપ.’

આનો અર્થ એ કે મનના મોહમાંથી જ માયા જાગે છે. એ મનથી ઉત્પન્ન થાય છે અને એમાં સત્, રજ અને તમ્ - એ ત્રણેય ભેગા થયેલા હોય છે. પૃથ્વી, જળ વગેરે જળતત્ત્વોના મેળમાં જ મનોમય માયાએ સંપૂર્ણ શરીરોનું નિર્માણ કરી રાખ્યું છે. આ રીતે કબીરે માયાનું રૂપ આપીને એમાંથી મુક્તિ મેળવવાના ઉપાય રૂપે સદ્ગુરુશરણ બતાવ્યું છે. જ્યાં સંતો વારંવાર ભ્રમણ કરતા આવતા હોય, ત્યાં માયા આવી શકતી નથી. આ રીતે માયાનું સ્વરૂપ દર્શાવીને દસ દિશામાં ધૂમતા માણસની વાત કરે છે. હવે પછી કરીશું અગિયારમી દિશામાં વસતાં માણસની વાત !

આત્માની તત્ત્વશક્તિ (૨૯) અતત્ત્વશક્તિ (૩૦)

વલભજી હીરજી 'કેવલ'

આત્માની આ બંને શક્તિઓ પરસ્પર સંબંધવાળી હોવાથી જોડકારૂપ લીધી છે.

પોતાના જ્ઞાનાદિ અનંત સ્વભાવો સાથે આત્માને તદ્દરૂપતા છે ને પર સાથે અતદ્દરૂપતા છે. આ રીતે તત્ત્વપણું ને અતત્ત્વપણું એ બંને શક્તિઓ આત્મામાં એક સાથે રહેલી છે. આત્મા એક દ્રવ્ય છે. અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ તેનું ક્ષેત્ર છે. નિર્મળ પર્યાયરૂપ સ્વકાળ છે. અનંત ગુણરૂપ સ્વભાવ છે. આવા નિર્મળ સ્વચતુષ્ટયમાં આત્મા તદ્દરૂપ છે. આ રીતે આત્માને નિજસ્વરૂપમાં તદ્દરૂપપણે રાખે છે એવી 'તત્ત્વ' શક્તિ છે ને પરની સાથે તદ્દરૂપતા થવા દેતી નથી એવી 'અતત્ત્વ' શક્તિ છે. જ્ઞાનભાવમાં આ બધી શક્તિઓ વર્તે છે. જ્ઞાનભાવ પોતાના આનંદાદિ અનંત સ્વધર્મો સાથે તદ્દરૂપ થઈને પરિણમે છે ને વિકાર સાથે તદ્દરૂપ થવા વગર પરિણમે છે. આવું અનેકાન્તપણું જ્ઞાનને સ્વયમેવ પ્રકાશે છે. આત્માને પોતાના અનંત ગુણો ને તેની નિર્મળ પર્યાયો સાથે તદ્દરૂપપણું પોતાના સ્વભાવથી જ છે. સ્વભાવમાં તદ્દરૂપતાને પરભાવમાં અતદ્દરૂપતાને નિજશક્તિનું અવિરુદ્ધ પરિણમન છે.

શરીર, વાણી, મન સાથે તો આત્માને સદાય અતદ્દરૂપતા છે. સ્વભાવ તરફ જઈને જોતા રાગાદિક અશુદ્ધભાવો સાથે અતદ્દરૂપતા છે. જ્ઞાન ને રાગ એક જ ક્ષેત્રે ને એક જ સમયે વર્તે, છતાં જ્ઞાનને રાગની સાથે અતદ્દરૂપપણું છે ને જ્ઞાન-દર્શન-આનંદાદિ નિજભાવોની સાથે તદ્દરૂપપણું છે. આવું ભેદજ્ઞાન થઈને સ્વસન્મુખતા થવી તે અનેકાન્તનું ફળ છે. તત્ત્વપણું અને અતત્ત્વપણું એને વિરુદ્ધધર્મ કહ્યા પણ સ્યાદ્વાદથી સમજતાં તે વિરોધ મટી જાય છે ને અનેકાન્તમાં તે બંને ધર્મો અવિરોધપણે એક સાથે સમાઈ જાય છે. એક ચેતન ને બીજા અચેતન એમ બે વિરુદ્ધ વસ્તુને એકતા હોઈ શકે નહીં. તેમજ એક શુદ્ધતા ને બીજી અશુદ્ધતા-એમ બે વિરુદ્ધભાવોને એકતા હોઈ શકે નહિ. જ્ઞાનને

પોતાના જ્ઞાનપરિણમનની સાથે તદ્દરૂપતા છે, અજ્ઞાન સાથે અતદ્દરૂપતા છે. ચારિત્રને પોતાના વીતરાગીપરિણમન સાથે તદ્દરૂપતા છે, રાગાદિક સાથે તેને અતદ્દરૂપતા છે. આનંદને પોતાના આનંદરૂપ ભાવ સાથે તત્ત્વપણું છે, આકુળતા સાથે અતત્ત્વપણું છે. આ રીતે આત્માના પોતાના અનંતગુણના સ્વભાવ સાથે તદ્દરૂપતા છે ને વિભાવો સાથે અતદ્દરૂપતા છે. રાગાદિ વ્યવહારમાં અતદ્દરૂપતા છે એટલે કે તે હેય છે. ને શુદ્ધ નિશ્ચય તન્મયપણે ઉપાદેય છે. પરભાવોથી જુદું રહેતું જ્ઞાન સદા જાગૃત છે. સાધ્યરૂપ છે. આવા જ્ઞાનવડે સાધ્ય આત્માને જે સાધે તેને દેહાદિમાં પ્રતિકૂળતા થવા છતાં પણ અસાધ્ય થતી નથી.

ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા શરીરાદિ પરદ્રવ્યો સાથે કદી એકમેક થયો નથી. આત્મા પોતાના ચેતનપણાથી કદી છૂટતો નથી ને પરરૂપ કદી થતો નથી. સ્વમાં એકત્વરૂપ ને પરથી વિભક્તરૂપ આત્મા છે. ૪૭ શક્તિના વર્ણનમાં અનંત શક્તિનો સાર સમાઈ જાય છે. એકેક શક્તિ સાથે અનંત શક્તિ ભેગી જ છે, એટલે આત્માની કોઈ પણ શક્તિને યથાર્થ ઓળખતા અનંત શક્તિવાળો આખો આત્મા જ ઓળખાઈ જાય છે.

જો આત્મામાં 'તત્ત્વ' શક્તિ ન હોય તો નિજગુણમાં તદ્દ્રૂપ થઈને પોતાની શાંતિને કદી વેદી શકે નહીં. ને જો 'અતત્ત્વ શક્તિ ન હોય તો પરથી ભિન્ન રહીને નિજશાંતિને વેદી શકે નહીં. આત્માને સ્વમાં તત્ત્વપણું છે ને પરથી ભિન્નતારૂપ અતત્ત્વપણું છે એટલે તે પરાશ્રય છોડીને સ્વાશ્રયે લીન થઈને સમ્યગ્દર્શન - જ્ઞાન-ચારિત્રને સાધે છે. આ રીતે સાધ્યની સિદ્ધિ છે. આત્માને વિકાર સાથે તદ્દરૂપતા નથી. પણ અતદ્દરૂપતા છે. ચૈતન્યતત્ત્વને રાગ સાથે તત્ત્વપણું નથી. જ્ઞાનલક્ષણ રાગથી ભિન્નપણે ને પોતાના નિર્મળ ગુણ-પર્યાયોથી અભિન્નપણે પ્રસિદ્ધ કરે છે. આ રીતે એકત્વ-વિભક્ત આત્માનો અનુભવ કરાવે છે. (ક્રમશઃ)

વિકારો કાબૂમાં રાખો

સંકલન : ગુલાબચંદ ધારશી રાંભિયા

જીવન જીવવા કાંઈને કાંઈ કામ તો કરવું જ પડતું હોય છે અને આ કામ કરતા જ્યારે જ્યારે અડચણ આવે એટલે તમે સમતુલા ગુમાવો છો. ગુસ્સે થાઓ છો. પરિણામે જે પ્રાપ્ત કર્યું છે તે ગુમાવી બેસો છો. દુર્ગુણોના સમ્રાટ એવા ક્રોધથી ધિક્કારભાવ ઊભો થતાં તમે એકલા પડી જાઓ છો. તમારા મિત્રો તમારાથી દૂર ભાગે છે. રાગ-દ્વેષ, ક્રોધથી જે ટેન્શન રહે છે તેનાથી બ્લડપ્રેશર, ડાયાબિટીસ જેવા રોગોના કાયમી ભોગ બનવું પડે છે. શરીર અને મન વ્યથાગ્રસ્ત રહેવાથી કાર્યક્ષમતાને અસર થાય છે. જ્યારે માણસ ક્રોધ કરે છે ત્યારે શરીરમાં એડ્રેનાલીન હોર્મોનનો સ્ત્રાવ વધે છે, લોહીના ભ્રમણમાં ફેરફાર થાય છે. લોહીનું દબાણ વધતાં શ્વાસની ગતિ, હૃદયના ધબકારા વધે છે. આંખોની કીકી પહોળી થાય છે. ભૂખ મરી જાય છે. એસીડીટી અને આંતરડાના રોગો થાય છે. રોગ-પ્રતિકારક શક્તિ ઘટે છે આથી શારીરિક અને માનસિક નુકસાન થાય છે, જે વ્યક્તિને પોતાના લક્ષ્ય તરફ આગળ વધવા માટે ભારે અવરોધક સાબિત થાય છે. વ્યક્તિએ ક્રોધના કારણો તપાસવા જોઈએ. ભૂખ, થાક, ખરાબ આદત, લઘુતાગ્રંથિ, નિષ્ફળતા, ભૂલોનો અસ્વીકાર, અહંકાર, રોગ, શારીરિક મર્યાદા કે નિષ્ફળ લગ્નજીવન જેવા કારણોથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે.

વ્યક્તિ દૈનિક સંકલ્પ સેવી પોતાની મર્યાદા હોય તે દૂર કરી શકે છે. ભગવાન કૃષ્ણ પણ અર્જુનને વિજય બનાવવા શસ્ત્રોની સજ્જતાની વાત નથી કરતા પણ મનને સ્થિર રાખવાની સલાહ આપે છે.

એક અમેરિકન કુટુંબની આ વાત છે. તેમાં એક યુવાન જ્યારે ગુસ્સે થાય ત્યારે ઘરની વસ્તુઓની

તોડફોડ કરે, નુકસાન કરે. તેના પિતાએ નામાંકિત ડોક્ટરોને બતાવ્યું. કોઈ પરિણામ નહીં. પછી પિતાએ પુત્રને કહ્યું કે હવે તને જ્યારે જ્યારે ગુસ્સો આવે ત્યારે બહાર વંડીમાં જઈ દીવાલમાં ખીલા ખોડવા. યુવાને તે જ દિવસે ઊર ખીલા ખોડી નાખ્યા. પછી યુવાનને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. ધીમે ધીમે દીવાલમાં ખીલા મારવાની સંખ્યા ઘટતી ગઈ.

એક દિવસ પુત્ર પિતા પાસે આવ્યો અને કહ્યું કે હવે વંડીમાં ખીલા મારવાની જરૂર પડતી નથી. પિતાએ તેને કહ્યું કે હવે જ્યારે તને ગુસ્સો આવે અને તું કાબૂમાં પણ રાખે ત્યારે હવે તારે પહેલા ખોડેલા ખીલામાંથી એક એક કાઢતો જજે. પંદરેક દિવસમાં પેલા યુવાને બધા ખીલા કાઢી નાખ્યા. તેણે પિતાને કહ્યું કે હવે મેં ગુસ્સા પર કાબૂ મેળવી લીધો છે. પિતાએ એને ધન્યવાદ આપ્યા અને કહ્યું કે ખોડેલા ખીલા તો તે કાઢી નાખ્યા પણ તેનાથી પડેલા કાણાંની નિશાનીઓ તું કાઢી શક્યો નથી.

માણસ જ્યારે ક્રોધ કરે છે, બીજાનું અપમાન કરે છે, તિરસ્કાર કરે છે પણ પછી પશ્ચાત્તાપ થાય ત્યારે માફી પણ માગે છે. પણ કાણાંનાં નિશાન રહી જાય છે. માફીના શબ્દો કહેવાય છે પણ જે મન ઘવાયું હોય છે તે જલ્દી રુઝાતું નથી અને આથી જ માણસે પોતાના વિકારોનું સતત નિરસન કરવું જોઈએ. વિકારોને કાબૂમાં રાખવા જોઈએ.

બીજાઓની ટીકા (નિંદા) કરવામાં જેટલો સમય બગાડો છો એનાથી અડધો સમય પણ જો પોતાની ટીકામાં બગાડશો તો મહાન બની જશો.

ઈન્દ્રિયવિજય

ભાનુબેન ડી. શાહ

પરમાત્માની પરમ કૃપાથી, બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી મોંઘો, અમૂલ્ય, ધારે તે સિદ્ધ કરી શકે એવો મનુષ્યદેહ મળ્યો છે. આર્યાવર્તમાં જન્મ, મહાવીર સ્વામીનું શાસન, દયામય, પ્રેમમય, અહિંસામય જૈન ધર્મ, ઈન્દ્રિયોની સંપૂર્ણ પર્યાપ્તિ, જિનવાણી, મોક્ષમાર્ગને બતાવનાર સંસારત્યાગી શ્રમણ-શ્રમણીઓ, કર્મભૂમિ, કર્મ કાપતાં પવિત્ર અનુષ્ઠાનો, ચોવીસ તીર્થંકરોની જીવનયાત્રા અને મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે કરેલો પ્રબળ પુરુષાર્થ, શાસ્ત્રવાંચન અને તેનો મર્મ, રહસ્ય, ગૂઢાર્થ- કેટકેટલું માનવીને મળ્યું છે. આ બધું મેળવવા માટે દેવો પણ માનવજન્મ ઝંખે છે. તેઓને માતાના ખોળામાં આળોટવાની અને ધર્મમાર્ગનું મહત્ત્વ મા પાસેથી જાણવાની પૂરેપૂરી ઝૂરણા છે. તેથી માનવને જે મળ્યું છે તેની તુલના અકેય ગતિમાં મળે તેની કલ્પના પણ કરી શક્ય તેમ નથી.

તીર્થંકરોએ પાંચ ઈન્દ્રિય અને છઠ્ઠું નટખટ, આમતેમ ભમાવતું, મનને ચગડોળે ચડાવતું, રખડાવતું, ચંચળ, તરલ મન-સમગ્ર પર વિજય મેળવ્યો છે. આ છ પર વિજય મેળવ્યા પછી બાકીનું છોડતાં વાર લાગતી નથી. તેથી જ કહેવાય છે કે “મન સાધ્યું તેણે સર્વ સાધ્યું.” તો કઠપૂતળીની જેમ ઈન્દ્રિયોને નચાવનાર, મનને વશ કરવાનું છે, નાથવાનું છે, તેના પર લગામ રાખવાની છે. મનને કહ્યાગરું, પ્રભુનો બંદો બનાવવાનું છે.

આનંદઘનજી અજિતનાથના સ્તવનમાં ભગવાનને કહે છે કે “જે તે જીત્યા રે તેણે હું જિતિયો રે, પુરુષ કિસ્યું મુજ નામ ?”

તીર્થંકરોએ ઈન્દ્રિયોને જીતી લઈને જિનેશ્વર કહેવાય છે. જ્યારે પામર, ક્ષુદ્ર, અશક્ત, તુચ્છ

માણસ ઈન્દ્રિયોથી જિતાઈ ગયો છે. અજિતનાથજીએ પણ ઈન્દ્રિયોને જીતી લીધી છે, જેથી તેઓ અજિત, ગુણધામ કહેવાય છે. અને તેઓ સાચા પુરુષ, સાચા આત્મસ્વરૂપ છે.

માનવીની પાંચ ઈન્દ્રિયો અલગ અલગ કામ કરે છે. કાન શ્રવણ કરવાનું, નાક સૂંઘવાનું, ચામડી સ્પર્શ પારખવાનું, આંખ જોવાનું અને જીભ સ્વાદ ચાખવાનું અને બોલવાનું ડબલ રોલમાં કામ કરે છે. અને મન તો તે પાંચેયનો સૂત્રધાર છે, દોરી સંચાર કરે છે. આ છની લીલા આપણે જોઈએ છીએ. બધી ઈન્દ્રિય અનાસક્ત નિરપેક્ષભાવે કામ કરે તો જીવન સફળ થાય, નહીંતર કર્મબંધ સિવાય કાંઈ મળે નહીં.

કાનથી ઈશ્વરના ગુણગાન, ભજન, કીર્તન, પ્રવચન, ગુરુજીનો બોધ સાંભળવાનો છે, નહીં કે સિનેમાના ગીત, સંવાદો, આલાપપ્રલાપ વગેરે તરફ કાનને ખેંચવા. કાનનો પરમાર્થ ઉપયોગ કરવાનો છે. વિષયમગ્ન થવાનું નથી. આંખથી પ્રભુજીની મૂર્તિના અહોભાવ, ભક્તિભાવ સહિત દર્શન કરવાના છે. તેમની સામે આંખથી મટકું માર્યા વગર જોવાય તો પ્રભુ પ્રત્યક્ષ હોય તેવું અનુભવાય છે. પિક્ચર, નાટક, સીરિયલ વગેરે જુએ છે અને તેથી આંખોમાં વિકાર આવે છે. તે જ દશ્યો સતત આંખ સામે છવાયેલાં રહે છે. અને તેથી કર્મબંધ થાય છે. આ બધું છોડીને પ્રભુજીની વીતરાગ પ્રતિમા જોઈએ તો આંખો ઠરે છે અને પ્રભુની આંતરદશાનો ખ્યાલ આવે છે. તેમની મુદ્રા માનવીને પ્રભુની આંતરદશાનો ખ્યાલ આપે છે, અંતઃપ્રવેશ માટે પ્રેરણા આપે છે, ભીતરમાં જોવાનું કહે છે. ખુલ્લી આંખો હોવા છતાં તેઓ સંપૂર્ણપણે ભીતરી દુનિયામાં વસે છે.

મનુષ્ય સુખશીલિયો છે તેથી તેને દરેક ઋતુ કનડતી લાગે છે. શિયાળાની સખત ઠંડી, ઉનાળાનો

ફરીફરી ત્યાં જ જાય છે. પ્રભુમાં નિમગ્ન થતું નથી.

દયારામ પણ એક કાવ્યમાં કહે છે કે મન તો હરાયાં ઢોર જેવું છે. તેને સરસ મજાનો લીલો ચારો ચરવા માટે આપો તોય તેને ઉકરડા ફેંદવામાં અને કચરા, કાગળિયાં ખાવાની જ મજા આવે છે.

એક ભાઈ ઉપાશ્રયે દર્શન કરવા ગયા. મહારાજ સાહેબે કંઈક બાધા લેવાનું કહ્યું. પેલા ભાઈ વિચારવા મંડ્યા કે શેની બાધા લઉં. તો મહારાજ સાહેબે તેની ભાવતી વસ્તુ- બુંદીના લાડુની બાધા લેવાનું કહ્યું. બાધા લેતા પહેલા તેણે મહારાજ સાહેબને પ્રશ્ન કર્યો, “ધારો કે હું મરીને દેવગતિમાં જાઉં તો ત્યાં લાડુ ખાવા મળે ?” મહારાજે કહ્યું, “ના, દેવો તો છ મહિને એકવાર આહાર કરે છે.” “નારકી થાઉં તો નરકમાં લાડુ મળે ?” “ના, ત્યાં તો માત્ર દુઃખ, કષ્ટ, યાતના, વેદના જ મળે છે.” તો તિર્યચ ગતિમાં મળે ?” મહારાજે કહ્યું, “પશુને તો આપણે ખવડાવવાનું હોય, ત્યાં ન મળે.” દર્શનાર્થીએ કહ્યું, “તો મહારાજ સાહેબ, ખાવા માટે મને એક માનવભવ મળ્યો છે. તો શા માટે મારા ભાવતા લાડુની બાધા લેવાનું કહો છો ! મને લાડુ પ્રેમથી ખાવા ઘોને !!” સમજવાનું એ છે કે આપણે ખાવા માટે જીવતા હોઈએ એવી જ આસક્તિ ખાદ્યાન્નમાં છે. જાણે ભાવતાં ભોજનિયાં ખાવા માટે જ માનવજન્મ મળ્યો છે ! ‘આજનો લહાવો લીજિયે રે, કાલ કોણે દીઠી છે ?’ તેથી મોજશોખમાં ભવ પૂરો થાય છે.

બ્રહ્મચારીજી કહે છે કે,

“ભોજન દેહ ટકાવવા, દેહ જ્ઞાનને કાજ, જ્ઞાન કર્મક્ષય કારણે તેથી મોક્ષ સુખસાજ.”

“ભોગ રાગનું બીજ ના જાણ્યું કરતા મોજ, ઈન્દ્રિય-વિષય ધ્યાન ધરું સદા, મરણ સમરું ના રોજ, મૂક, મૂક, વિષય-વાસના ભોગ,

છોડ છોડ નિજ તૃષ્ણા રોગ,

કર કર વશ, મન-ગજ જે ગાંડો,

અંતરાત્મને પરમાત્મ સંગ જોડો.”

જાણવાનું એ છે કે ભોજન માત્ર દેહને ટકાવવા માટે જ લેવાનું છે. દેહનો પરમાર્થ ઉપયોગ કરીને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું છે. જ્ઞાનથી સંચિત કર્મોનો ક્ષય થાય છે અને તેથી જ મોક્ષપુરી સુધી પહોંચાય છે. વિષયના ભોગો રોગનું બીજ છે. તે આનંદ મંગલ કરતાં જાણ્યું નથી. ઈન્દ્રિયના ભોગવાતા વિષયો તેનું જ ધ્યાન ધરાય છે અને મરણ આપણને જાણે કોઈ દિવસ આવવાનું જ નથી તેમ તેના પ્રત્યે દુર્લક્ષ સેવાય છે તેથી બ્રહ્મચારીજી કહે છે કે ઈન્દ્રિયની વાસનાઓ ત્યજી દે, તૃષ્ણા - રોગ પણ છોડી દે, અને મન રૂપી હાથી જે ભોગવટા પાછળ ગાંડો થયો છે તેને તારા અંતરાત્મને પરમાત્મ સાથે જોડી દે. તેમાં જ તારું હિત છે.

વિષયરતિ ધરાવતાં આ સંસારમાં રચ્યુંપચ્યું મન મૂંઝાયાં કરે છે તેને જાગૃત કરીને દૃષ્ટિને નિર્મળ કરવાની છે. વિષયોની મોહિની મૂકીને મનને આત્મામાં લીન કરવાનું છે, જેથી તે પરમપદને પામી શકે. ઈન્દ્રિયના વિષયોને છોડીને મન જો આત્મામાં લીનતા પામે તો મુક્તિનાં દ્વાર તેના માટે ખુલ્લાં થાય છે તેથી વિષયો તરફ ખેંચતી ઈન્દ્રિયોને સંયમની લગામથી બાંધવી જોઈએ. તો જ નિર્ગ્રંથ મુનિ થઈ શકાય છે. વિષયભોગો માટે નરભવને ગુમાવવા જેવો નથી. ધર્મરહિત થવાનું નથી પણ ત્યાગધર્મ નિભાવીને સમાધિસુખને અને મોક્ષની વાનગીને મેળવવા માટે આ મનુષ્યજન્મ ધારણ કર્યો છે તેને વ્યર્થ ગુમાવી દેવા જેવો નથી. વિષયભોગને ભયાનક ગણીને કાયાને જન્મ - કેદમાંથી છોડાવવાની છે અને મોહમાયા રહિત થવાનું છે. પ્રભુનું ધ્યાન ધરતાં સમગ્ર ચિંતાઓ મટી જાય છે અને ઈન્દ્રિય તૃષ્ણા પણ જતી રહે છે. દરિયાનાં ખારાં પાણીમાં મીઠાં જળ વહીવહીને નદી તરફથી આવે છે અને દરિયામાં ભળી તૃષ્ણા છીપવવાં નકામા

બનાવી દે છે તેવી રીતે ઈન્દ્રિયભોગ વૃથા જાય છે અને પાપનો ભારો બંધાય છે.

વિભાવો સંસારનું મૂળ છે પણ સદ્વિચારથી બળી જાય છે અને તેથી સુખની લાલસા જતી રહે છે તથા આત્માનું સુખ મળે છે. વિષયો તો તુચ્છ છે. સદ્ગુરુના ચરણે મનને સ્થિર કરો તો ભક્તિમાર્ગે આપોઆપ જવાનું મન થશે. ભવવાસીઓ દેહની સુશ્રૂષા કરે છે પણ આત્મા પર ધ્યાન દેતા નથી. આત્માર્થે પ્રવૃત્તિ કરે તો વિષયો તેને વિષરૂપ લાગ્યા વગર રહેશે નહીં. તો પછી પાપના બીજને પોષીને દુર્ગતિમાં જવાનું શા માટે વિચારવું જોઈએ ? તૃષ્ણાઓ અગ્નિ જેવી છે અને ભોગ અગ્નિમાં કાષ્ટ નાખવા જેવું છે.

મૂર્ખ માણસ લાગેલ અગ્નિમાં તેલ રેડીને ઓલવવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેવી રીતે શાંતિ મેળવવા માટે આપણે વધુને વધુ ભોગનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. શરીરથી ભોગવાતા ભોગો તો મળમૂત્રની ખાણ છે. તેથી આવા પાપ બંધાવતા દેહને ધિક્કાર છે. એનું મૂલ્ય ધૂળ જેટલું જ છે. તેથી ધર્મધ્યાન માટે આ શરીર જે શિવસાધન છે તેને બરાબર ધ્યાનમાં રાખી, આવો અવસર પુનઃ નહિ મળે, તેથી વેળાસર ચેતી જા. એમાં જ તારું શ્રેય છે. પંચેન્દ્રિયોને વિષયોથી વિમુખ કરીને રાખીએ તો સંકલ્પો, વિકલ્પો, વિચારો, વિકારો ક્યાંથી આવશે ? આ દેહદેવળમાં આત્મદેવ બિરાજે છે. તો દેહને તું વિષય-મદિરાથી ઉન્મત્ત કર મા. શરીરના મોહમાં મૂર્છિત ન થા. તારા દેહદેવળને ભૂલી ન જા. આપણું જ્ઞાનમંદિર આપણી અંદર જ છે તેને સદા યાદ રાખ.

ભોજન તો દેહને ટકાવવા માટે અને સાધના કરવા માટે શરીર સ્વસ્થ રાખવા કાજે કરવાનું છે. બાકી દેહનો ઉપયોગ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે કરવાનો છે. સાધના દેહથી કરવાની છે, જેથી કર્મક્ષયનું કામ કરી શકે. સંપૂર્ણ કર્મક્ષયથી સંપૂર્ણ સુખ મળે છે,

જેને મોક્ષ કે મુક્તિ કહે છે. એ જ આપણને મળેલા દુલારા દેહથી પામવાનું છે.

ઈન્દ્રિયનો ભોગવટો આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિનું મૂળ છે. પણ પુણ્યોદયે આપણને જે આનંદપ્રમોદ મળ્યા છે તેમાં જ આપણે ગળા સુધી ગરકાવ છીએ. ખાવું, પીવું, બોલવું, સાંભળવું, જોવું એમાં જ મશગૂલ છીએ. તેના જ ધ્યાનમાં રૂબેલા છીએ. એક દિવસ આ વિષયી જીવનનો અંત આવી જશે તેની યાદ તો કદી આવતી જ નથી. જાણે કાયમ આ પૃથ્વી પર અમનચમન કરવાના છીએ અને મોત આપણી બાજુ ફરકવાનું જ નથી તેવું જ લાગ્યા કરે છે !

વિષયરૂપી સંસારમાં તલ્લીન, રમમાણ રહીને મન એકદમ મૂંઝવણ અનુભવે છે. શાંતિને બદલે શરીર ને સહન કરવાનું આવે છે. તેથી હે પ્રભુ, મારા આત્માને જાગૃત કરો, મારી દષ્ટિને નિર્મળ કરો. મારું મન વિષયાસક્તિથી દૂર રહીને, આત્મામાં એકાગ્ર થવામાં જો સફળ થશે તો પરમાત્મપદને પામી શકશે. ઈન્દ્રિયવિષયોની ખેંચતાણ સતત રહે છે, પણ સંયમની લગામથી તેને વારી શકાય છે અને આત્માને નિર્ગ્રંથ, નિર્વિકલ્પ, નિર્વિચાર, નિર્વિકાર કરી શકાય છે. ઉપશમિત મન, આત્મા સમાધિસુખને પામીને સિદ્ધનું અખંડ, અભંગ સુખ મેળવી શકે છે. માનવજન્મ કર્મરહિત, ધર્મસહિત કરવા મળ્યો છે તેને વિસારો નહીં અને જૂઠી બાબતોમાં વ્યતીત કરો નહીં. શરીરની કેદમાં નિર્દોષ આત્મા પુરાયો છે તેને મુક્ત કરવા જગતની સઘળી મોહમાયા છોડવાની છે. તેથી વિષય-પંકથી દૂર થઈને પંકજ જેવો ન્યારો થઈ જા. સિંહ જેવો શૂર અને નિર્ભય થઈ જા. ભોગી લોકો તો ભોગ ભોગવવા અને ઈન્દ્રિય સુખ પામવા માટે જ જન્મ્યા છે અને યોગીઓ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે દેહ ગાળવા અવતર્યા છે. જો જ્ઞાન સમ્યક્ થાય તો ઈન્દ્રિયના વિષયો વિષ જેવા ઘાતકી લાગે છે અને તેથી કાયાને પાપથી પોષીને દુર્ગતિના બીજ વાવવાથી ફારેગ

રહે છે. તૃષ્ણાઓ અગ્નિની જેમ આગળ વધે છે અને માનવીને વિષય-ભોગરૂપ કાષ્ઠથી બાળે છે. તેથી વિષ, વિષયો, દુર્જન વગેરે જીવને ઘણું દુઃખ આપે છે. મૂર્ખ માણસ આગને ઓલવવા માટે લાગેલી આગમાં તેલ રેડે છે, તેમ મનુષ્ય શાંતિ માટે ખૂબ ખૂબ વિષયભોગો ભોગવે છે. આવા ધૂળ જેવા પાપી શરીરને ધિક્કાર છે.

વિષયોથી વિરક્ત શરીર ધર્મધ્યાન, શુક્લ ધ્યાનના હેતુ માટે છે. શિવસ્વરૂપ મેળવવા માટેનું ક્ષેત્ર છે. આવો અવસર ક્યારે મળશે ? માટે હે માનવ, તું ચેતી જા અને શરીરને પરમાર્થમાં જોડી દે. પંચેન્દ્રિયોને વિષયોથી વિમુખ કરીને વીતરાગમાં જોડી દે. કાયા, માયા, પરસ્ત્રી પ્રીતિ બધું છોડીને, તોડીને પ્રભુના શરણમાં, ચરણમાં આવી જા.

જે યોગી યોગથી આત્મધ્યાનમાં એકાગ્ર થઈને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર મેળવે છે અને પંચેન્દ્રિયને પર ગણીને નિજ આત્મામાં ચિત્તને જોડે છે, જેનાથી તેને નિર્વિકલ્પ સમાધિસુખ મળે છે અને અનંત જ્ઞાનયુક્ત આત્મસ્વરૂપમાં એકાકાર થઈ શકે છે.

વિષયોમાંથી મળતું સુખ ક્ષણિક અને અલ્પજીવી છે. ત્યારબાદ માત્ર દુઃખ જ છે. હે બુદ્ધિશાળી માનવ, તું તારા ચિત્તને ભ્રમિત ના કર અને તારા હાથે જ તારા પગ પર કુહાડી માર મા. આપણાથી જ આપણને દુઃખ મળતું હોય છે પણ તેનો આપણને જ ખ્યાલ આવતો નથી. તેથી સાંસારિક વાસનાઓ છોડીને પરમાત્મ સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગને લગાડવાનો છે. જે મનુષ્ય ઈન્દ્રિયસુખને છોડી શકે છે તે નર ઉત્તમ છે, ઉત્કૃષ્ટ છે અને પરમ પ્રીતિયુક્ત છે. એવા નર પર વારી જવાનું દરેક વ્યક્તિને મન હોય છે.

પાંચ ઈન્દ્રિયના સૂત્રધારને પહેલા કબજે કરવાનો છે. ત્યારબાદ પાંચેય ઈન્દ્રિયો વશ થઈ જશે. ઝાડનાં મૂળિયાને જો કાપી નાખીએ તો થડ, ડાળી, પાન, ફૂલ, ફળ ક્યાંથી લાગશે ? ઝાડનું

અસ્તિત્વ જ ખતમ થઈ જશે. તે રીતે મનને વશ કરતા મેળવવા ધારેલું આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકશે. મનને જીતવાથી આત્મા જિતેન્દ્રિય કહેવાય છે. આત્મા અને શરીર અલગ છે એવું ભેદજ્ઞાન થાય છે. એટલે શુદ્ધાત્મ તત્ત્વની ભાવના જ માત્ર ભાવવી જોઈએ. એ જ આપણા આત્માનું કલ્યાણ કરશે.

શરીરને પાળવા, પોષવા, પંપાળવામાં, સજાવવામાં કેટલો સમય ગુમાવ્યો ? તેથી હે વિષયાસક્ત જીવ ! હવે જાગ અને શિવનો સંગ કર. જીવને સત્યમ્ શિવમ્ સુંદરમ્ બનાવ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી લે. એનાથી જ તારા જીવતરનું ભલું થવાનું છે અને તને અનંત સુખસ્વરૂપ, વીર્યસ્વરૂપ સ્વાત્માની પ્રાપ્તિ થશે અને દેહાતીત બનવાથી દેહની આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિથી તું કાયમ માટે મુક્ત થઈ શકીશ.

બાળવિભાગ

(પાના નં. ૩૬ પરથી ચાલુ...)

એક દિવસ વિનોબાજી એ દુકાન પાસે થઈને પસાર થઈ રહ્યા હતા ત્યારે દુકાનદારે કહ્યું, “પેલા તાળાની કિંમત ત્રણ આના જ હતી. લો, તમારા આ સાત આના પાછા !”

વિનોબાજીની આંખોમાં કોણ જાણે કેમ આંસુ ઊભરાઈ આવ્યાં.

આ પ્રસંગ વિશે તેમણે પાછળથી કહેલું કે, “દુકાનદારના એ શબ્દો સાંભળીને મારી આંખોમાં આંસુ વહેવા લાગ્યાં. ભગવાને મને સત્યનિષ્ઠાનો પ્રથમ પાઠ શીખવ્યો ! સત્યનિષ્ઠ મનુષ્યે બીજા પર વિશ્વાસ રાખવો જ જોઈએ. મેં એ દુકાનદારના વચન પર વિશ્વાસ રાખીને જ તાળું દસ આનામાં ખરીદ્યું હતું. છેવટે તેના અંતરાત્માએ તેને કહ્યું કે, એ સમયે જૂઠું બોલ્યો હતો, પણ હવે એ જૂઠાણાને તું સુધારી લે.”

બાળ વિભાગ

સંકલન : મિતેશભાઈ એ. શાહ

‘હરિનામ’ની જ ધૂન

ભક્ત હરિદાસ જન્મે મુસલમાન હતા, પણ કૃષ્ણભક્તિનો તેમને એવો નાદ લાગ્યો હતો કે તેઓ હિંદુ ભક્ત બન્યા અને કૃષ્ણભક્તિના ભજનો તથા કીર્તનો ભાવપૂર્વક ગાઈને પોતાના જીવનને ધન્ય બનાવવા લાગ્યા. તેમને ખોરાક કે પાણી વિના ચાલે, ભગવાનનું નામ લીધા વિના ન ચાલે. ભગવાનના નામ વિના એ પરમ ભક્તને કશું ચેન પડે નહિ.

એ પુલિયા ગામમાં એક કટ્ટર મુસ્લિમ રહે. તે સ્વભાવનો દુષ્ટ હતો. કોઈનું કલ્યાણ કરવામાં નહિ, પણ બૂરું કરવામાં જ તેને રસ હતો.

એક દિવસ તેણે આ ગામના મુસ્લિમ રાજાને ફરિયાદ કરી : “હરિદાસ એક કાફર છે ! એવા કાફરને તો આપ એવી સજા કરો કે ભવિષ્યમાં તે આવું કાર્ય કરવાનું ભૂલી જાય.”

“તેને કેવા પ્રકારની સજા થવી જોઈએ, તે મને કહો.”

પેલાએ કહ્યું, “તેને સીધી રીતે મારી નાખવો નહિ, તેની પીઠ પર ચાબૂકો વીંઝી વીંઝીને તેને માર મારવો. તેની રિબામણીનો કોઈ પાર ન રહે એ રીતે તેને મૃત્યુને ઘાટ પહોંચાડવો.”

રાજાને આ વાત જચી ગઈ.

તેણે પોતાના સૈનિકોને ફરમાન કર્યું, “જાઓ, એ કાફરને અત્યારે ને અત્યારે મારી સમક્ષ હાજર કરો.”

સૈનિકોએ થોડીવારમાં ભક્ત હરિદાસને રાજસભામાં હાજર કર્યો. પછી રાજાએ સૈનિકોને ભક્ત હરિદાસના ઉઘાડા બરડા પર ચાબૂકો

વીંઝવાનો હુકમ કર્યો.

આમ, ચાબૂકો પોતાના બરડા પર વીંઝાવા લાગ્યા, લોહીની ટશરો ફૂટવા લાગી, છતાં હરિદાસે મોંએથી ‘હરે રામ, હરે કૃષ્ણ’ બોલવાનું બંધ કર્યું નહિ. સૈનિકોએ કહ્યું, “તું હરિનામ બોલવાનું બંધ કરે તો તને છોડી મૂકવામાં આવશે. બોલ, બંધ કરે છે કે નહિ ?”

પણ આ હરિદાસ તો સાચા ઈશ્વરભક્ત !

તેમણે કહ્યું, “હરિનું નામ તો મારા શ્વાસે શ્વાસે વણાઈ ગયું છે. તેને હું બંધ કરી શકું નહિ. મારા ખુલ્લા બરડા પર વીંઝાતા ચાબૂકોની પીડા હું સહન કરી શકું, પણ ભગવાનનું નામ લેવાનું બંધ કરી શકું નહિ.”

આવો જવાબ સાંભળી સૈનિકો વધુ રોષે ભરાયા અને વધુ જોરથી ચાબૂકો વીંઝવા માંડ્યા.

બરડા પર લોહીના રેલા વહેવા લાગ્યા. આખો બરડો લોહીલોહાણ બની ગયો.

છતાં હરિદાસના મુખે ‘હરિનામ’ ચાલુ જ રહ્યું. છેવટે તેઓ બેભાન થઈને જમીન પર ઢળી પડ્યા.

રાજાએ તેમને મરી ગયા માનીને સૈનિકોને હુકમ કર્યો, “આને નદીમાં ફેંકી આવો !”

રાજાના ફરમાન અનુસાર સૈનિકોએ બેભાન બનેલા હરિદાસને ઉપાડી લીધા અને ગામ નજીક વહેતી એક નદીમાં ફેંકી દીધા. પણ હરિદાસ મરણ પામ્યા નહોતા, તેઓ બેભાન જ બની ગયા હતા.

નદીના શીતળ જળથી એમના લોહીલોહાણ બરડામાં શાંતિ થઈ આવી. શરીરમાં ચેતના આવી.

તેઓ ભાનમાં આવ્યા. આંખો ઉઘાડી ચારે બાજુ નજર ફેરવવા માંડ્યા.

આ વાતની સૈનિકો અને ગામ લોકોને જાણ થઈ કે તરત જ તેઓ નદીકિનારે આવ્યા.

રાજાને હવે પોતાના અધમ કૃત્યનો ખૂબ પશ્ચાત્તાપ થઈ રહ્યો હતો. તે પણ નદીકાંઠે આવ્યો અને હાથ જોડીને હરિદાસને કહેવા લાગ્યો, “મને અધમને મારા અધમ કૃત્ય બદલ માફ કરો ! હું આપ જેવા સાચા સંતને ઓળખી શક્યો નહિ. આ અધમ કૃત્ય બદલ મને ખૂબ પસ્તાવો થઈ રહ્યો છે.”

એટલું બોલીને તે હરિદાસના ચરણમાં આળોટી પડ્યો !

હરિદાસે રાજાને તેના હાથ પકડીને ઊભો કર્યો અને કહ્યું, “તેં તો મારા પર એક મોટો ઉપકાર કર્યો છે ?” સૈનિકો અને ગામ લોકોને સમજાયું નહિ કે હરિદાસ રાજાના કયા ઉપકારની વાત કરે છે !

હરિદાસ બોલ્યા, “તારો કોઈ અપરાધ નથી. મનુષ્યે પોતાનાં કર્મોનું ફળ અવશ્ય ભોગવવું પડે છે. આ બધું જે કંઈ મને દુઃખ પડ્યું તે મારા કર્મોનું જ ફળ છે. તું તો એમાં નિમિત્તમાત્ર છે. હવે તેં મારા પર શો ઉપકાર કર્યો તે હું તને કહું છું. મને એવો ગર્વ હતો કે મારા જેવો કયો બીજો સંત એવો હશે કે જે સદા હરિનામ રટ્યા કરે ! પણ મારો આ ગર્વ સાચો છે કે નહિ તેની કોઈ કસોટીમાં મારે મુકાવાનું થયું નહોતું. મારે એ જાણવું હતું કે હું આ બાબતમાં સાચો છું કે જૂઠો ? પણ આજે ઈશ્વરે તને નિમિત્ત બનાવીને મારી કસોટી કરી, અગ્નિપરીક્ષા કરી. એ અગ્નિપરીક્ષામાં હું ઉત્તીર્ણ રહ્યો. મારા પર ચાબૂકો વીંઝાતા હતા છતાં મેં હરિનામનો નાદ ચાલુ રાખ્યો. જો તેં તારા સૈનિકો દ્વારા મારા ખુલ્લા બરડા પર ચાબૂકો ન વીંઝાવ્યા હોત તો મારું માનવું સાચું છે કે જૂઠું એની મને ખબર ક્યાંથી પડત ?

મારામાં તો કોઈ શક્તિ નથી, પણ ઈશ્વરની પરમ કૃપાથી જ હું બેભાનમાંથી ભાનમાં આવ્યો. ઈશ્વરની કૃપાથી જ મારામાં છેક છેલ્લી ઘડી સુધી હરિનામ લેવાની ચેતના રહી હતી. અને આમ છતાં તું માનતો હોય કે તેં અપરાધ કર્યો છે, તો એ બદલ હું નહિ, ઈશ્વર જ તને માફ કરી શકે !”

હરિદાસની આ સંતવાણી સાંભળતાં જ ત્યાં એકત્ર થયેલી માનવમેદનીએ સંતના નામનો જયપોકાર કર્યો.

જેણે રાજાને હરિદાસની વિરુદ્ધ ફરિયાદ કરી હતી તે તો હરિદાસની વાણીથી એવો તો પ્રભાવિત બની ગયો કે તે તરત જ હરિદાસના ચરણમાં પડ્યો અને ગદ્ગદ સ્વરે બોલ્યો : “આ પાપીને માફ કરો !”

એટલું જ નહિ, એ દિવસથી તે હરિદાસનો શિષ્ય બની ગયો અને ‘હરિનામ’ની રોજ ધૂન લગાવવા લાગ્યો.

સત્યનિષ્ઠ મનુષ્ય

ઈ.સ. ૧૮૧૬ના વર્ષનો એક પ્રસંગ છે. એ સમયે વિનોબાજી બનારસમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા હતા. એક દિવસ તેઓ બજારમાં એક તાળું ખરીદવા ગયા. તેમણે એ તાળાની કિંમત દુકાનદારને પૂછી.

દુકાનદારે કહ્યું, “એની કિંમત દસ આના છે.”

વિનોબાજીએ તાળું આમ તેમ ફેરવીને થોડીવાર જોયા કર્યું અને પછી તેમણે દુકાનદારને કહ્યું, “આની કિંમત ત્રણ આનાથી વધુ હોઈ શકે નહિ ! છતાં તમે એની કિંમત દસ આના કહો છો તો તમારા બોલવા પર વિશ્વાસ રાખીને હું દસ આનામાં આ તાળું ખરીદું છું.”

તાળું ખરીદવાને પંદરેક દિવસ વીત્યાં હશે કે
(અનુસંધાન પાના નં. ૩૪ પર...)

સમાજ-સંસ્થા દર્શન

‘દિવ્યધ્વનિ’ વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા બનવા અંગે વિજ્ઞાપ્તિ

‘દિવ્યધ્વનિ’ની ગુણવત્તા જાળવી રાખવા અમો સતત પ્રયત્નશીલ છીએ. છેલ્લા થોડા વર્ષોથી ટાઈપસેટિંગ, પ્રિન્ટિંગ, કાગળ વગેરેના ભાવમાં વધારો થયો છે; જેનો આર્થિક બોજ સંસ્થાએ ઉઠાવવો પડે છે. આપને ‘દિવ્યધ્વનિ’ના વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા બનીને જ્ઞાનયજ્ઞમાં યથાશક્તિ આહુતિ આપવા નમ્ર નિવેદન કરીએ છીએ. ‘દિવ્યધ્વનિ’ સહયોગી દાતા તરીકે રૂ. ૨૧,૦૦૦/-નો સહયોગ આપનાર દાનવીર મહાનુભાવોના નામ ‘દિવ્યધ્વનિ’ના ટાઈટલ પેજ - ૪ પર પ્રગટ કરવામાં આવશે.

સંસ્થામાં શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા શિબિર દરમિયાન બા. બ્ર. પૂજ્યશ્રી ગોકુળભાઈની સ્વાધ્યાયશ્રેણીનું આયોજન

સંસ્થામાં તા. ૨૭-૭-૨૦૧૮ થી તા. ૨૯-૭-૨૦૧૮ (શુક્રવારથી રવિવાર) દરમિયાન ગુરુપૂર્ણિમા નિમિત્તે ત્રિદિવસીય શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે; જેમાં બા.બ્ર. પૂજ્યશ્રી ગોકુળભાઈ શાહની સ્વાધ્યાયશ્રેણી ઉપરાંત સત્સંગ, જિનપૂજા, ભક્તિસંગીત વગેરે. વૈવિધ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો યોજાશે. શિબિરમાં પધારવા સૌને ભાવભર્યું નિમંત્રણ છે. આપના આગમનના અગાઉથી સંસ્થામાં જાણ કરવા વિનંતી છે.

સંસ્થા દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ માટે રાહતદરે ફૂલસ્કેપ ચોપડાઓનું વિતરણ

આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિઓની સાથે સાથે સમાજોપયોગી સત્કાર્યો કરવાની સંસ્થાની નીતિ રહી છે. છેલ્લા કેટલાંક વર્ષોથી સંસ્થા દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ માટે રાહતદરે ફૂલસ્કેપ ચોપડાઓનું વિતરણ કરવામાં આવે છે. ચાલુ વર્ષે પણ ગુણવત્તાયુક્ત ચોપડાઓનું રાહતદરે વિતરણ કરવામાં આવી રહ્યું છે. એક નંગ ચોપડાની કિંમત રૂ. ૨૦/- રાખવામાં આવેલ છે. વિદ્યાર્થીઓએ પોતાની માર્કશીટની ઝેરોક્ષ નકલ રજૂ કરી સંસ્થાના કાર્યાલયમાંથી ચોપડા મેળવી લેવા વિનંતી છે.

સંસ્થા સંચાલિત નિ:શુલ્ક છાશકેન્દ્રો દ્વારા જરૂરતમંદો માટે છાશવિતરણ

આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિઓની સાથે સાથે સંસ્થા દ્વારા મેડિકલ સેવાઓ, રક્તદાન શિબિર, યુવાશિબિરો, ગુરુકુળ સંચાલન દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં સંસ્કારસિંચન, કપડાંવિતરણ આદિ સમાજોપયોગી પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહી છે. પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજીની આજ્ઞા અને શુભાશીર્વાદથી છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી સંસ્થા દ્વારા જુદા જુદા સ્થળોએ નિ:શુલ્ક છાશકેન્દ્રો ચલાવવામાં આવે છે, જેથી જરૂરતમંદ લોકો માટે છાશનું વિતરણ થઈ શકે.

પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજી તથા પૂજ્ય બહેનશ્રીના પાવન સાન્નિધ્યમાં તા. ૮-૪-૨૦૧૮ના રોજ છાશકેન્દ્રોનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું. નવા કોબા, જૂના કોબા, બોરિયા તલાવડી, વાઘોડિયા તલાવડી, નભોઈ વગેરે કેન્દ્રો પરથી જરૂરતમંદોને છાશવિતરણ કરવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત શ્રી મહાવીર આરાધનાકેન્દ્ર, કસ્તૂરબા વિદ્યાલય તથા સંસ્થાના કર્મચારીઓ, મજૂરવર્ગ અને જરૂરતમંદોને છાશવિતરણ

કરવામાં આવે છે. એક દિવસનો છાશકેન્દ્રો ચલાવવાનો અંદાજિત ખર્ચ રૂ. ૫૦૦૦/- આવે છે. છાશકેન્દ્રો દ્વારા કુલ ૫૦૦ પરિવારો (૨૫૦૦ વ્યક્તિઓ)ને વ્યક્તિદીઠ ૨૫૦ ગ્રામ છાશનું વિતરણ કરવામાં આવે છે. આ સેવાકાર્યના યજ્ઞમાં શ્રી રામજીભાઈ ચૌધરી, શ્રી જોઈતારામભાઈ પરમાર, શ્રી સંતોષભાઈ રાણા, શ્રી કરસનકાકા, શ્રી કાંતિભાઈ ઠાકોર, શ્રી નવનીતભાઈ મિશ્રા વગેરે સેવાભાવી મહાનુભાવો નિઃસ્વાર્થભાવે સેવાઓ આપી રહ્યા છે. આ ઉપરાંત સંસ્થાના રસોડાના કર્મચારીઓ પણ આ સેવાકાર્ય માટે સહયોગ આપી રહ્યા છે. સર્વ સેવાભાવી મહાનુભાવોના સેવાકાર્યની અનુમોદના કરીને અનેકશઃ ધન્યવાદ પાઠવીએ છીએ.

આ સેવાકાર્યના યજ્ઞ માટે આર્થિક યોગદાન આપીને પુણ્યાર્જન કરવા સર્વે દાનવીર મહાનુભાવોને વિનંતી કરીએ છીએ. આ સત્કાર્ય માટે આર્થિક યોગદાન આપનારા સર્વે દાતાઓને સંસ્થા તરફથી સાભાર ધન્યવાદ પાઠવીએ છીએ.

પરમકૃપાળુદેવના સમાધિમરણદિન નિમિત્તે સંસ્થામાં વૈવિધ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો સંપન્ન

ચૈત્ર વદ પાંચમ એટલે પરમકૃપાળુ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીનો સમાધિમરણદિન. આ દિવસ નિમિત્તે આપણી સંસ્થામાં વૈવિધ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો સંપન્ન થયા.

સવારે જિનાભિષેક બાદ શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રની દ્રવ્ય સહિત પૂજા કરવામાં આવી. ત્યારબાદ બા. બ્ર. આદ. સુરેશજીનો સ્વાધ્યાય યોજાયો હતો. 'સમાધિમય જીવન' વિષય અંતર્ગત વચનામૃત પત્રાંક-૧૨૬ના આધારે સમાધિમરણ માટે - સમાધિમય જીવન માટે કેવું જીવન જીવવું તે અંગે રસપ્રદ શૈલીમાં સ્વાધ્યાય આપતા બા. બ્ર. સુરેશજીએ નીચેના ચાર મુદ્દાઓ પર વિશ્લેષણ કર્યું હતું : - (૧) સરળ અને પારદર્શી બનવું, (૨) નીતિયુક્ત જીવન જીવવું, (૩) પોતાનું સ્થિતિકરણ પોતે કરવાનો અભ્યાસ કરવો, (૪) સતત પ્રભુસ્મરણનો અને તત્ત્વવિચારનો અભ્યાસ કરવો.

બપોરે આદ. શ્રી અનુપમભાઈ શાહે 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના પ્રેરક પ્રસંગો' પુસ્તકના આધારે પરમકૃપાળુદેવના જીવનના ખૂબ અગત્યના અલૌકિક, આહ્લાદક પ્રેરણાદાયક પ્રસંગોનું વાંચન કર્યું હતું.

રાત્રે થોડા વિરહપદો સહિત ભાવવાહી ભક્તિ કરવામાં આવી હતી.

પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈનું સંસ્થામાં શુભાગમન

સંસ્થાના નિમંત્રણને માન આપીને તા. ૯-૪-૨૦૧૮ના સવારે પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈ આપણી સંસ્થામાં પધાર્યા હતા. તેઓશ્રીના શુભાગમનથી સંસ્થામાં ધર્મોલ્લાસનું વાતાવરણ સર્જાયું હતું. પૂજ્યશ્રી, પૂજ્ય બહેનશ્રી, સંસ્થાના ટ્રસ્ટીગણ તથા મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોએ ભાવોલ્લાસપૂર્વક પૂજ્ય રાકેશભાઈનું સ્વાગત કર્યું હતું. શ્રી જિનમંદિર તથા શ્રી રાજમંદિરમાં દર્શન બાદ પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈએ સંતકુટિરમાં પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજી અને મુમુક્ષુઓ સાથે ધર્મવાર્તા કરી હતી. બંને સંતોના ભાવવાહી મિલનથી કોબા આશ્રમમાં આનંદ વર્તાતો હતો. સંસ્થાના ટ્રસ્ટીગણે પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈને સંસ્થામાં અવારનવાર પધારવા માટે વિનંતી કરી છે.

સંસ્થા સ્થાપનાદિન નિમિત્તે વૈવિધ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો સંપન્ન

વૈશાખ સુદ દશમ એટલે ભગવાન મહાવીરનો કેવળજ્ઞાન કલ્યાણકદિન તેમજ આપણી સંસ્થાનો સ્થાપનાદિન. તા. ૯-૫-૧૯૭૫ના રોજ 'શ્રી સત્શ્રુત સેવા સાધના કેન્દ્ર'ના નામે મીઠાખળી, અમદાવાદ

આવેલ અને આપણી સંસ્થાને રૂ. ૫૦૦૦/-નું દાન આપેલ છે. જિજ્ઞાસાબેને છેલ્લો અહમ કરીને પારણું કર્યું હતું. સમસ્ત કોબા પરિવાર જિજ્ઞાસાબેનના વરસીતપની અનુમોદના કરે છે.

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા દાનવીર મહાનુભાવો

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા નીચેના દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થા સાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે : -

● ગુરુકુળ :	(૧) શ્રી ઓમસાગર એન્જિનીયરીંગ પ્રા.લિ., મુંબઈ હસ્તે : શ્રી મૌલિક જશુભાઈ શાહ	રૂ. ૫,૦૦,૦૦૦/-
	(૨) શ્રી ઉષાબેન કિશોરભાઈ શેઠ, યુ.એસ.એ.	રૂ. ૩,૦૦,૦૦૦/-
	(૩) શ્રી દિનેશભાઈ એસ. બાવીસી, રાજકોટ	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/-
● સાધકનિવાસ :	શ્રી ઉષાબેન કિશોરભાઈ શેઠ, યુ.એસ.એ.	રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦/-
● જ્ઞાનદાન :	શ્રી ઉષાબેન કિશોરભાઈ શેઠ, યુ.એસ.એ.	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/-
● છાશકેન્દ્ર :	(૧) શ્રી ઊર્મિલાબેન ધોળકિયા, વડોદરા	રૂ. ૫૦,૦૦૦/-
	(૨) શ્રી દિનેશભાઈ એસ. બાવીસી, રાજકોટ	રૂ. ૪૦,૦૦૦/-
	(૩) ડૉ. ભાર્ગવભાઈ નારણદાસ પટેલ, ભાટ	રૂ. ૩૫,૦૦૦/-
	(૪) શ્રી ભારતીબેન અરવિંદભાઈ કારાણી, મુંબઈ	રૂ. ૩૦,૦૦૦/-
	(૫) શ્રી ભારતીબેન એન. ગાલા, મુંબઈ (હસ્તે : સુસ્મિતાબેન અને દીપેનભાઈ ગાલા)	રૂ. ૨૦,૦૦૦/-
	(૬) શ્રી દક્ષેશભાઈ એમ. મચ્છર, બોપલ, અમદાવાદ	રૂ. ૧૫,૦૦૦/-
● પક્ષીયાણ :	(૧) શ્રી ઊર્મિલાબેન ધોળકિયા, વડોદરા	રૂ. ૫૦,૦૦૦/-
	(૨) શ્રી દિનેશભાઈ એસ. બાવીસી, રાજકોટ	રૂ. ૧૦,૦૦૦/-
	(૩) શ્રી આષિત હસમુખરાય ઘેલાણી, મુંબઈ	રૂ. ૫,૦૦૦/-
● ચોપડા વિતરણ :	શ્રી દિનેશભાઈ એસ. બાવીસી, રાજકોટ	રૂ. ૨૫,૦૦૦/-
● ગુરુસેવા :	શ્રી પૂર્ણિમાબેન નરેન્દ્રભાઈ શાહ, મુંબઈ	રૂ. ૧૧,૧૧૧/-
● ભોજનાલય :	શ્રી આષિત હસમુખરાય ઘેલાણી, મુંબઈ	રૂ. ૧૧,૦૦૦/-

‘ગૂઢાર્થતત્વાલોક’ ગ્રંથના આધારે ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ

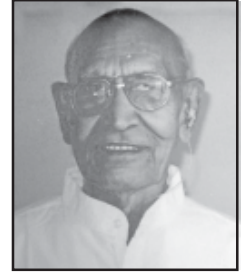
બૃહત્ ટીકા ‘યશોલતા’નું સર્જન

ગચ્છાધિપતિશ્રી જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજના વરદ હસ્તે ૧૩ વર્ષની વયે દીક્ષા અંગીકાર કરનાર મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજે જૈનાગમોનો ઊંડાણથી અભ્યાસ કર્યો છે. તેઓશ્રીએ માત્ર ૧૨ વર્ષના સંયમપર્યાયમાં અને ૨૫માં વર્ષના જીવનપર્યાયમાં પંડિતવર્ય શ્રી ધર્મદત્ત ઝા રચિત અતિગૂઢ ‘ગૂઢાર્થ તત્વાલોક’ ગ્રંથ પર ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ‘યશોલતા’ નામની સંસ્કૃત ટીકા અને ‘વિનમ્રા’ નામે ગુજરાતી

[૧] પાલનપુર : પૂ. નગીનભાઈ જી. શાહનું તા. ૨૧-૪-૨૦૧૮ના રાત્રે ૮-૦૫ કલાકે ૮૫ વર્ષની વયે સમભાવપૂર્વક દેહાવસાન થયું છે. નાનપણથી જ તેમનામાં અંતર્મુખ વૃત્તિ, વૈરાગ્યદશા અને પૂર્વજન્મના ધર્મના સંસ્કાર દૃષ્ટિગોચર થતા હતા. વર્તમાન જીવનમાં તેઓએ પરમાર્થની પ્રાપ્તિ કરી હતી. સાદુ જીવન અને સરળ વ્યક્તિત્વ ધરાવતા પૂ. નગીનભાઈ પરિચયમાં આવેલા જિજ્ઞાસુઓ સાથે ધર્મવાર્તા કરતા અને માર્ગદર્શન આપતા. સાધુ-સાધ્વીજીઓ પણ તેઓની અંતર્મુખ દૃષ્ટિનો લાભ લેતા. મુંબઈ, અમદાવાદ, પાલનપુર વગેરે સ્થળોના મુમુક્ષુઓ તેઓના પરિચયમાં રહી જિજ્ઞાસાઓનું સમાધાન મેળવતા અને અંતરના માર્ગની સમજણ પ્રાપ્ત કરતા. નગીનભાઈ વર્ષમાં બે વાર પાલિતાણા સાધના અર્થે જતા. તેઓએ મુમુક્ષુઓને પત્રો દ્વારા માર્ગદર્શન આપ્યું છે. તેઓશ્રીએ લખેલ 'સાવધાન' અને 'ગ્રંથિભેદ' નામના પુસ્તકો મુમુક્ષુસમાજ માટે માર્ગદર્શકરૂપ છે. કોબા સંસ્થામાં પધારીને તેઓએ સ્વાધ્યાયનો લાભ આપ્યો હતો. સ્વર્ગસ્થનો આત્મા આગામી થોડા ભવોમાં પરમપદને પ્રાપ્ત કરે તેવી સમસ્ત કોબા પરિવારની પ્રભુને હૃદયપૂર્વકની પ્રાર્થના છે.

[૨] અમદાવાદ : આપણી સંસ્થાના કાર્યવાહક સમિતિના સભ્ય શ્રી બિપીનભાઈ મણિયારના પિતા શ્રી રતિલાલ નાનચંદ મણિયાર (ઉ.વ. ૯૮)નું દેહાવસાન તા. ૬-૪-૨૦૧૮ને શુક્રવારના રોજ અમદાવાદ મુકામે થયેલ છે. તેઓશ્રી ખૂબ જ સરળ વ્યક્તિત્વ ધરાવતા હતા તથા જીવદયાના કાર્યોમાં તન-મન-ધનથી સેવા આપતા હતા. બોટાદ મહાજન પાંજરાપોળમાં તેઓએ ટ્રસ્ટીશ્રી તરીકે સેવાઓ આપી હતી. સાધુ-સંતોની ખૂબ વૈયાવચ્ચ કરવા માટે આખા સંપ્રદાયમાં જાણીતા હતા. તેઓએ ખૂબ જ પરિશ્રમ કરીને આખા કુટુંબને ધાર્મિક સંસ્કારોથી રંગી દીધેલ છે. તેઓશ્રી કોબા સંસ્થામાં પધારી અવારનવાર સ્વાધ્યાય-ભક્તિનો લાભ લેતા હતા. પૂજ્યશ્રી પ્રત્યે તેમને ખૂબ જ આદર અને સદ્ભાવની લાગણી હતી. તેઓશ્રી નિખાલસ, સરળ, ધર્મપ્રેમી અને જીવદયાપ્રેમી હતા. સમાજના ઘણા ક્ષેત્રે તેઓ અવારનવાર દાન આપતા હતા. સ્વર્ગસ્થના આત્માને પ્રભુ ચિર શાંતિ અર્પે તથા આગામી થોડા ભવોમાં પરમપદને પ્રાપ્ત કરે તેવી સમસ્ત કોબા પરિવારની પ્રભુને હૃદયપૂર્વકની પ્રાર્થના છે.

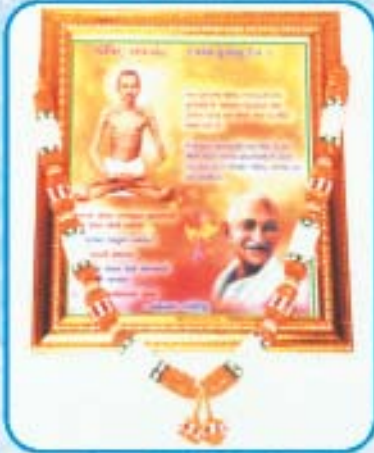
[૩] અમદાવાદ : આપણી સંસ્થામાં પધારીને સત્સંગ-ભક્તિનો લાભ લેતાં રંજનબેન રમણલાલ શાહનું તા. ૨૦-૪-૧૮ના રોજ ૮૭ વર્ષની વયે દેહાવસાન થયું છે. દેહાવસાનના પાંચ દિવસ અગાઉ રંજનબેને મહાસતીજી પાસેથી અંત સમયના પચ્ચખાણ લીધા હતા. તેઓનું જીવન સાદું અને સંતોષી હતું. સ્વાવલંબનનો ગુણ તેઓમાં દૃષ્ટિગોચર થતો હતો. તેઓની સહનશક્તિ પણ સરાહનીય હતી. લાંબી બીમારી અને પથારીવશ હોવા છતાં ફરિયાદ કર્યા વિના શાંતિપૂર્વક સહન કરતા. દયાળુ સ્વભાવ એ તેઓના વ્યક્તિત્વની ધ્યાનાકર્ષક વિશેષતા હતી. તેઓ ધર્મપ્રિય અને શાંત સ્વભાવના હતા. અગાસ આશ્રમ ઉપરાંત કોબા આશ્રમમાં તેઓ સત્સંગ અર્થે રહેતા હતા. તેઓના સુપુત્ર શ્રી વિક્રમભાઈ પણ કોબા આશ્રમમાં અવારનવાર સત્સંગ અર્થે પધારતા રહે છે. સ્વર્ગસ્થના આત્માને પ્રભુ શાશ્વત શાંતિ અર્પે તેવી સમસ્ત કોબા પરિવારની પ્રભુને હૃદયપૂર્વકની પ્રાર્થના છે.

સંસ્થામાં પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈનું શુભાગમન

શ્રી કૃષ્ણકુમારસિંહજી અંધ ઉદ્યોગ શાળા ટ્રસ્ટ, ભાવનગર મુકામે
પરમકૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીના ચિત્રપટની સ્થાપના વેળાએ (તા. ૨૪-૩-૧૮)

Registered under RNI No. : GUJGUJ/2008/25883

Permitted to post at Ahmedabad PSO on 15th of every month under Postal
Regd. No. : GAMC - 309/2018-2020 issued by SSP Ahmedabad valid upto 31-12-2020
Publication Date 15th of every month

દ્રવ્યના સામાન્ય ગુણો

બધાં દ્રવ્યોમાં જોવા મળતાં ગુણોને સામાન્ય ગુણો કહે છે.

૧. અસ્તિત્વ : જે શક્તિને કારણે દ્રવ્યનો કદાપિ નાશ ન થાય અને દ્રવ્ય કોઈથી ઉત્પન્ન પણ ન થાય તે શક્તિને અસ્તિત્વ ગુણ કહે છે.
૨. વસ્તુત્વ : જે શક્તિને કારણે દ્રવ્યમાં અર્થક્રિયાકારિત્વ થાય અર્થાત્ પોતપોતાની પ્રયોજનભૂત ક્રિયા થાય છે તે શક્તિને વસ્તુત્વ ગુણ કહે છે. પ્રત્યેક દ્રવ્યનું પરિણમન (કાર્ય) દ્રવ્યમાં પોતાને કારણે જ થાય છે.
૩. દ્રવ્યત્વ : જે શક્તિને કારણે દ્રવ્યની અવસ્થા નિરંતર બદલાય છે તે શક્તિને દ્રવ્યત્વ ગુણ કહે છે. દ્રવ્ય કાયમ રહે છે પરંતુ તેની અવસ્થા - પર્યાય નિરંતર બદલે છે.
૪. પ્રમેયત્વ : જે શક્તિને કારણે દ્રવ્ય કોઈ ને કોઈ જ્ઞાનનો વિષય બને તેને પ્રમેયત્વ ગુણ કહે છે.
૫. અગુરુલઘુત્વ : જે શક્તિને કારણે દ્રવ્યનું દ્રવ્યપણું કાયમ રહે છે અર્થાત્ એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યરૂપે થતું નથી, એક ગુણ બીજા ગુણરૂપે થતો નથી, દ્રવ્યમાં રહેનારા અનંત ગુણ વિખરાઈ જુદાં જુદાં થતાં નથી. આ શક્તિને અગુરુલઘુત્વ ગુણ કહે છે.
૬. પ્રદેશત્વ : જે શક્તિને કારણે દ્રવ્યનો કોઈ ને કોઈ આકાર અવશ્ય હોય છે તે શક્તિને પ્રદેશત્વ ગુણ કહે છે.

- છ દ્રવ્યોના સમૂહને વિશ્વ કહે છે.
- ગુણોના સમૂહને દ્રવ્ય કહે છે
- જે દ્રવ્યના સંપૂર્ણ ભાગમાં અને સંપૂર્ણ અવસ્થામાં રહે છે તેને ગુણ કહે છે.
- ગુણના વિશેષ કાર્યને (પરિણમનને) પર્યાય કહે છે.

આ અંકના વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા

૧. 'દિવ્યધ્વનિ' મે - ૨૦૧૮ના અંક માટે રૂા. ૨૧,૦૦૦/-નો આર્થિક સહયોગ
શ્રી રજનીકાંત આર. સોલાણી પરિવાર (વાંકાનેર, હાલ મુંબઈ)
હસ્તે : શ્રી અષ્ટભભાઈ દીપકભાઈ સોલાણી
તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંસ્થા તેઓશ્રીના આ 'જ્ઞાનદાન'ની અનુમોદના કરે છે.
૨. 'દિવ્યધ્વનિ' મે - ૨૦૧૮ના અંક માટે રૂા. ૨૧,૦૦૦/-નો આર્થિક સહયોગ
ચિ. અનાયા, ચિ. અનુષા અને ચિ. અર્જુન
હસ્તે : તેજલબેન સુમિતભાઈ ખંધાર પરિવાર (ચુ.એસ.એ.)
તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંસ્થા તેઓશ્રીના આ 'જ્ઞાનદાન'ની અનુમોદના કરે છે.

Printed & Published by Smt. Dr. Sharmisthaben M. Soneji on Behalf of
Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra, Koba - 382 007.
Dist. Gandhinagar (Gujarat). Printed at Bhagwati Offset, 16/C, Bansidhar Estate,
Bardolpura, Ahmedabad - 380 004. Editor : Shri Mitesh A. Shah

૪૪

દિવ્યધ્વનિ (મે - ૨૦૧૮)